

Keimo Sillanpää & Tommi Ålander

MDI

Benjamin Heikkinen, Sinikukka Pyykkönen ja
Sari Rannanpää

Lähirookaohjelman arviointi

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	3
SAMMANFATTNING.....	4
1 TEHTÄVÄ JA OHJAAVA AJATTELUTAPA.....	5
1.1 Arvioinnin tausta.....	5
1.2 Arvioinnin tavoite ja viitekehys	6
1.3 Arvioinnin tietopohja.....	7
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	10
2.1 Lähiruokaa – Totta kai!.....	10
2.2 Lähiruoka kiinnostaa kuluttajia	10
2.3 Lähiruokan jakelukanavat – suoramyynti, vähittäiskauppa ja ammattikeittiöt	11
2.4 Elintarviketeollisuus ja lähiruoka	13
2.5 Lähiruokasektorin haasteet ja vahvuudet.....	14
2.6 Lähiruoka Manner-Suomen maaseutuohjelmassa	14
2.7 Lähiruoka-alan tulevaisuus	15
3 LÄHIRUOKAOHJELMAN ONNISTUMINEN	16
3.1 Ohjelman onnistuminen tavoitteidensa edistämässä.....	16
Tavoite 1: Tuotannon monipuolistaminen ja lisääminen sekä jalostusasteen nostaminen	17
Tavoite 2: Lainsäädäntö ja neuvonta.....	19
Tavoite 3: Osuuden kasvattaminen julkisista hankinnoista	20
Tavoite 4: Alkutuotannon mahdollisuuksien parantaminen	22
Tavoite 5: Yhteistyön tiivistäminen.....	24
Tavoite 6: Arvostuksen lisääminen	25
Onnistuminen lähiruokasektorin toiminnan edistämässä kokonaisuudessaan	27
3.2 Onnistuminen toiminnan eri osa-alueilla	29
Onnistuminen eri osa-alueilla	29
Väliarvioinnin esitysten huomioiminen	34
4 LÄHIRUOKAOHJELMA KEHITTÄMISVÄLINEENÄ.....	35
4.1 Lähiruokasektorin kehittämiskohteet	35
4.2 Lähiruokaohjelman merkitys.....	36
4.3 Ohjelman päivitystarpeet.....	36
4.4 Lähiruoka-alan ohjelmallinen kehittäminen tulevaisuudessa.....	38
4.5 Lähiruokan käsitteen päivitys	39
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET	40

TIIVISTELMÄ

Lähirookaohjelma on hallituksen ruokapolitiikan tavoitteita tukeva ohjausväline. Ohjelma antaa lähirooan edistämiseksi tavoitteet vuoteen 2020. Ohjelmassa esitetyt toimenpiteet toteutetaan osana asianomaisten ministeriöiden, keskusvirastojen ja valtion alue- ja paikallishallinnon toimintaa. Valtioneuvostotason ohjelmana sitä toteutetaan hallinnon käytettävissä olevin keinoin, mutta sen tavoitteet ja suuntaviivat luovat pohjaa ja antavat lisäarvoa lähirookaketjun kaikkien toimijoiden kehittämistyölle. Ohjelman tavoitteiden toteuttaminen vaatii koko lähirookasektorin toimenpiteitä ja yhteistyötä.

Tässä Lähirookaohjelman arviointiraportissa tarkastellaan Lähirookaohjelman toteutumista ja tuloksia sekä annetaan arvio ohjelman alustavista pitkän aikavälin vaikutuksista lähirookasektorin kehittämiseen. Arviointipäätelmien perusteella on myös laadittu suositukset siitä, millä tavoin lähirookasektoria tulisi kehittää tulevaisuudessa. Arvioinnin tilasi maa- ja metsätalousministeriö. Työn toteutti TK-Eval ja Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI. Arviointi tehtiin syys-marraskuun välisenä aikana 2018 ja se perustui dokumenttiaineistoon, haastatteluihin, sidosryhmäkyselyyn sekä alueellisiin työpajoihin.

Lähirookasektoria koskevat merkittävimmät muutokset toimintaympäristössä liittyvät kuluttajakäyttäytymiseen ja jakelukanaviin. Kuluttajat ovat yhä kiinnostuneempia ruuasta ja sen alkuperästä ja REKO-renkaiden sekä vähittäiskaupan suosio lähirooan ostopaikkana on kasvanut. Suoramyynti on myös tuottajien näkökulmasta tulevaisuuden houkuttelevin jakelukanava.

Lähirookaohjelmalla on ollut selvästi merkitystä lähirookateeman kehittämisessä ja kumppanuuteen kannustamisessa. Ohjelmaa on myös toteutettu asiantuntevasti. Lähirookaohjelma on onnistunut hyvin etenkin ulkoisessa viestinnässä. Ohjelmalla on ollut myös merkitystä yhteistyön edistäjänä ja se on tarjonnut taustatukea alueilla tehdyille lähirookateeman edistämistoimenpiteille.

Lähirookaohjelman tavoite parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia on onnistunut ohjelman tavoitteista heikoiten. Alkutuotannon haasteet ovat ylipäänsä niin suuria, että alan mahdollisuuksien parantaminen Lähirookaohjelman puitteissa on varsin rajallista.

Lähirooan tuotannon monipuolistuminen ja sen lisääminen kysyntää vastaavaksi on ollut ja näyttää olevan jatkossakin Lähirookaohjelman tärkein tavoite. Tuotannon monipuolistumisen ja lisäämisen kautta pystytään vaikuttamaan myös siihen, että lähirookasektorille saataisiin uutta jalostavaa yritystoimintaa. Sen kautta puolestaan pystytään vastaamaan tarpeeseen nostaa lähirooan jalostusastetta, mikä edelleen nousee yhdeksi sektorin keskeisimmistä kehittämiskohteista.

Myös ohjelman muut tavoitteet ovat edelleen ajankohtaisia, mutta toimenpiteitä tulisi päivittää ja syventää. Ohjelman toimenpiteiden kautta voisi tukea erityisesti innovatiivisten ideoiden syntyä. Lähirooka-alan kehittämiseen tulisi myös suunnata korvamerkittyä rahoitusta.

SAMMANFATTNING

Närmatsprogrammet är ett styrinstrument som stöder målen för regeringens matpolitik. Programmet ger målsättningar för främjandet av närmat fram till år 2020. Åtgärder presenterade i programmet genomförs som en del av verksamheten av involverade ministerier, centralbyråer och statens regional- och lokalförvaltning. Som ett program på statsrådsnivå implementeras det med medel tillgängliga till förvaltningen men dess mål och riktlinjer utgör grunden för och ger mervärde till utvecklingsarbetet av alla aktörer i närmatkedjan. Förverkligandet av programmets mål kräver åtgärder och samarbete av hela närmatsektorn.

I denna Närmatsprogrammets uvärderingsrapport granskas genomförandet och resultaten av Närmatsprogrammet och ges en utvärdering av programmets preliminära långtidseffekter på närmatsektorns utveckling. Utifrån slutsatserna av utvärderingen har också rekommendationer utformats om hur närmatsektorn borde utvecklas i framtiden. Utvärderingen beställdes av jord- och skogsbruksministeriet. Arbetet genomfördes av TK-Eval och Konsultbyrån för Regionutveckling MDI. Utvärderingen gjordes mellan september och november 2018 och den baserade sig på dokumentationsmaterial, intervjuer, en enkät till intressenterna och regionala workshoppar.

De mest anmärkningsvärda förändringarna i verksamhetsmiljön som berör närmatsektorn har att göra med konsumentbeteende och distributionskanaler. Konsumenterna är allt mer intresserade av mat och dess ursprung och REKO-ringarnas och detaljhandelns popularitet som inköpsställe för närmat har ökat. Direktförsäljningen är också ur producenternas synvinkel framtidens mest attraktiva distributionskanal.

Närmatsprogrammet har tydligen haft betydelse för utvecklandet av närmatstemat och uppmuntrandet till partnerskap. Programmet är också kunnigt genomfört. Närmatsprogrammet har lyckats bra i synnerhet med den externa kommunikationen. Programmet har också haft betydelse som katalysator för samarbete och det har erbjudit förstärkning till stödåtgärderna för närmat som vidtagits i områdena.

Närmatsprogrammets mål att förbättra primärproduktionens möjligheter har lyckats allra sämst av programmets mål. Primärproduktionens utmaningar är överhuvudtaget så stora att förbättringen av branschens möjligheter inom ramen för Närmatsprogrammet är ganska begränsad.

Diversifieringen av närmatens produktion och dess utökning för att möta efterfrågan har varit och ser ut att också i framtiden vara Närmatsprogrammets viktigaste mål. Genom diversifieringen och ökningen av produktionen kan man också bidra till att det uppstår ny bearbetande företagsverksamhet inom närmatsektorn. Därigenom kan man således uppfylla behovet att höja närmatens bearbetningsgrad, vilket fortfarande är en av sektorns mest centrala utvecklingsobjekt.

Också programmets övriga mål är fortfarande aktuella men åtgärderna borde uppdateras och fördjupas. Genom programmets åtgärder kunde i synnerhet uppkomsten av innovativa idéer stödjas. Öronmärkt finansiering borde också riktas till utvecklingen av närmatbranschen.

1 TEHTÄVÄ JA OHJAAVA AJATTELUTAPA

1.1 Arvioinnin tausta

Vuonna 2011 Kataisen hallitusohjelman toimenpiteisiin kirjattiin luomualan ja lähiruoan kehittämisohjelma. Tavoitteina oli tuolloin monipuolistaa ja lisätä tuotantoa, kehittää luomuruokaketjua ja nostaa lähiruoan jalostusastetta. Valtioneuvosto teki ohjelmasta ja sen sisältämisestä kehittämistavoitteista periaatepäätöksen 16.5.2013.

Lähirookaohjelma on hallituksen ruokapolitiikan tavoitteita tukeva ohjausväline. Ohjelma antaa lähiruoan edistämiseksi tavoitteet vuoteen 2020. Lähirooka- ja luomurohjelmiensa toteuttamiseen oli vuosina 2012-2015 käytettävissä yhteensä 1,58 miljoonaa euroa vuodessa. Tämän jälkeen erillisrahoitusta ei ole ollut. Lähirookaohjelmaa toteutetaan erityisesti Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman rahoituksen kautta.

Ohjelmassa on asetettu lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet ja niitä koskevat tavoitteet vuoteen 2020 seuraavasti:

1. Monipuolistaa lähiruoan tuotantoa ja lisätä sitä kysyntää vastaavaksi sekä nostaa lähiruoan jalostusastetta

Tavoitetila 2020:

- lähiruokatuotteiden jalostusaste on noussut, niiden valikoima on monipuolinen ja vastaa asiakkaiden, mukaan lukien ammattikeittiöt, tarpeita
- kuluttajan ja tuottajan vuoropuhelu on luontevaa tuoden lisäarvoa kummallekin osapuolelle
- kuluttajan saatavilla on helposti lähiruokatuotteita. Lähirookatuotteilla on useita myyntikanavia, joista tuotteiden tuottaja ja jalostaja löytävät itselleen parhaiten sopivimmat ja kannattavimmat
- pienten erien logistiikka on kehittyntä ja mahdollistaa kannattavan ja kestävä liiketoiminnan
- lähiruoka on osa laadukasta matkailutuotetta, tuo lisäarvoa ja kannattavuutta maakuntien ruoka- ja matkailualan toimijoille ja lisää Suomen houkuttelevuutta matkakohteena

2. Parantaa pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksia lainsäädännön ja neuvonnan keinoin

Tavoitetila 2020:

- osaamisen taso on noussut lähiruokaketjun kaikilla tasoilla ja asiantuntijapalveluja on saatavilla helposti
- yrittäjien liiketoimintaosaaminen on vahvistunut ja he uskovat tulevaisuuteen investoiden jatkojalostuskapasiteettiin ja hakevat innokkaasti uusia ratkaisuja
- yrityksiin kohdistuva lainsäädäntö on selkeää ja tukee yritystoiminnan kokonaisvaltaista kehittymistä

3. Kasvattaa lähiruoan osuutta julkisista hankinnoista parantamalla hankintaosaimista ja laadullisia kriteereitä

Tavoitetila 2020:

- lähiruoan saatavuus on parantunut ja se on luonnollinen osa julkisia ruokapalveluja. Lähirooka on huomioitu kuntien hankintastrategioissa ja sitä käytetään ja arvostetaan kaikissa Suomen kunnissa
- tarjontakilpailuihin liittyvät kriteerit ottavat huomioon ravitsemuksen ja muun laadun rinnalla ympäristön ja kestävä kulutuksen, sesonginmukaisuuden ja tuoreuden

4. Parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia

Tavoitetila 2020:

- lähiruoan tuotanto on keskeinen osa kansallisen omavaraisuuden ja huoltovarmuuden turvaamista
- lähiruoan tuotanto ja jalostus ovat osa kannattavaa tuotantoa yhä useammilla tiloilla tukien myös pienempien tilojen elinkelpoisuutta

5. Tiivistää lähiruokasektorilla toimivien yhteistyötä

Tavoitetila 2020:

- valtakunnalliset linjaukset toimivat lähiruokaketjun suunnannäyttäjänä ja kasvun turvaajana
- kehittämistyö on vaikuttavaa ja sitä tehdään aidossa yhteistyössä lähiruokaketjun eri toimijoiden välillä

6. Lisätä ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostusta

Tavoitetila 2020:

- lähiruoan ja sen tekijöiden arvostus nousee kuluttajien keskuudessa
- ruokakulttuurimme alueellisine ominaispiirteineen luo vahvaa lisäarvoa koko ruokaketjulle
- läpi varhaiskasvatus- ja koulujärjestelmän menevä ruoka- ja ravitsemuskasvatus luo pohjaa koko elämän kestäville ruokavalinnoille

Ohjelmassa esitettyjä toimenpiteitä toteutetaan osana asianomaisten ministeriöiden, keskusvirastojen ja valtion alue- ja paikallishallinnon toimintaa. Valtioneuvostotason ohjelmana sitä toteutetaan hallinnon käytettävissä olevin keinoin, mutta sen tavoitteet ja suuntaviivat luovat pohjaa ja antavat lisäarvoa lähiruokaketjun kaikkien toimijoiden kehittämistyölle. Ohjelman tavoitteiden toteuttaminen vaatii koko lähiruokasektorin toimenpiteitä ja yhteistyötä.

1.2 Arvioinnin tavoite ja viitekehys

Maa- ja metsätalousministeriö tilasi Lähiruokaohjelman arvioinnin TK-Evalin ja MDI:n muodostamalta konsortiolta, jonka vetovastuussa oli TK-Eval. Arvioinnin tekoon osallistuivat Keimo Sillanpää ja Tommi Ålander TK-Evalista sekä Benjamin Heikkinen, Sini-kukka Pyykkönen ja Sari Rannanpää MDI:stä. Arviointi toteutettiin syksyllä 2018 (9–11/2018).

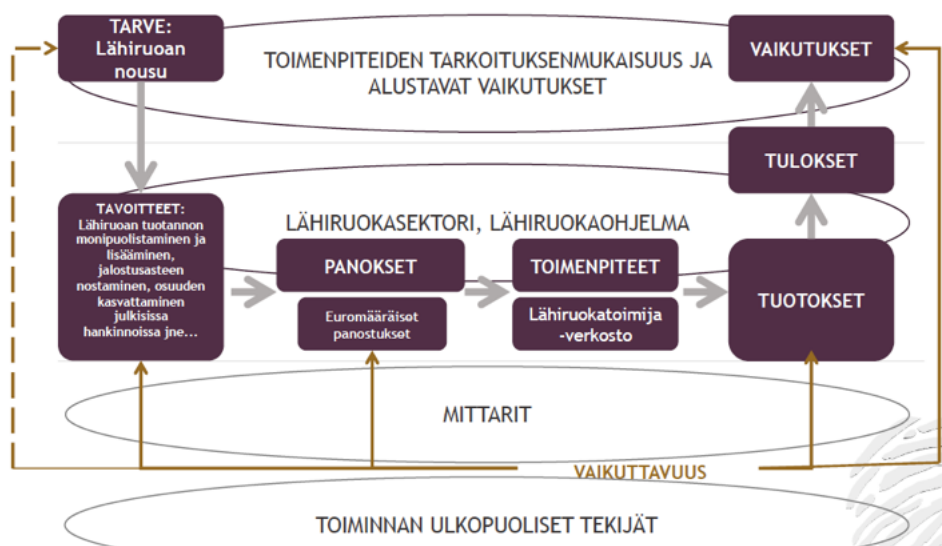
Arvioinnin kohteena on Lähiruokaohjelman toteutuminen, tulokset ja alustavat pitkän aikavälin vaikutukset. Arvioinnin tavoitteena on saada tietoa Lähiruokaohjelman toteutuksesta, tuloksista ja alustavista vaikutuksista lähiruokasektorin kehittämiseen. Arvioinnilta odotetaan myös suosituksia lähiruokasektorin kehittämiseksi tulevaisuudessa. Arvioinnin tuloksia hyödynnetään erityisesti Lähiruokaohjelman päivitykseen. Arvioinnin keskeisiä peruskysymyksiä ovat:

- Miten ohjelman tavoitteet on tähän mennessä saavutettu?
- Miten ohjelman toimenpiteet ovat toteutuneet?
- Arvio siitä, miten ohjelman vuotta 2020 koskevat tavoitetilat ovat saavutettavissa
- Miten ohjelman väliarvioinnissa olleita esityksiä on huomioitu ohjelman toteutuksessa?
- Ohjelman vaikutukset yleisesti lähiruokasektorille?
- Mitkä ovat ne keskeiset lähiruokasektorin kehittämiskohteet, jotka valtioneuvostotasoisessa Lähiruokaohjelmassa jatkossa pitää nostaa esiin?
- Mikä nykyisessä ohjelmassa on hyvää ja säilytettävää?

- Puuttuuko nykyisestä ohjelmasta sellaisia näkökulmia, tavoitteita ja toimenpiteitä, jotka ohjelman päivityksessä pitää ottaa huomioon?
- Mitkä ovat ne keskeiset lähiruokasektorin kehittämiskohteet, joita alueilla pitää jatkossa toteuttaa?

Lähiuokaohjelman arvioinnissa käytetään taustalla ns. monitaho- ja monimenetelmänäkökulmaa, eli triangulaatiota. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistojen ja tiedonkeruun, analyysin ja metodologian sekä kohderyhmien suhteen käytetään useita eri menetelmiä ja selvityskysymyksiä tarkastellaan useiden eri osallisten näkökulmasta. Rinnakkaisten menetelmien ja aineistojen käyttäminen parantaa tutkimuksen luotettavuutta, kun sama johtopäätös voidaan saavuttaa useilla eri lähestymistavoilla. Joissakin kohtaa tutkimustyötä tämä voi tarkoittaa sitä, että myös ristiriitaiset havainnot voivat olla mahdollisia.

Arvioinnissa on sovellettu **vaikuttavuusarvioinnin viitekehystä**, jossa tarkastellaan toiminnan tarkoituksenmukaisuutta, johdonmukaisuutta, tehokkuutta ja mahdollista vaikuttavuutta. Viitekehys rakentuu toimenpiteen tavoitehierarkiasta, panoksista ja indikaattorihierarkiasta. Arvioinnissa käytetty vaikuttavuusarvioinnin viitekehys on kuvattu seuraavassa kuvassa.

Kuva 1. Arvioinnin viitekehys.

1.3 Arvioinnin tietopohja

Lähiuokaohjelman arvioinnin dokumenttipohjan muodostivat tilaajalta saatu ohjelman toteutusta kuvaava materiaali sekä erilaiset lähiruokasektorin kehitystä kuvaavat tutkimukset ja selvitykset. Arvioinnin omassa tiedonhankinnassa toteutettiin ohjelman sidosryhmille internet-kysely ja teemahaastattelut keskeisille yhteistyötahoille. Lisäksi sidosryhmien edustajille järjestettiin kaksi työpajaa, toinen Mikkelissä ja toinen Seinäjoella. Työpajoissa luotiin katsaus senhetkisiin arviointihavaintoihin ja työstettiin keinoja lähiruokasektorin kehittämiseksi jatkossa.

Sidosryhmäkysely ajoittui lokakuulle 2018, teemahaastattelut ja työpajat loka-marraskuulle 2018. Sidosryhmäkyselyn vastausprosentti päättyi muistutusviestien myötä kohtuulliseen 25 prosenttiin. Teemahaastatteluja tehtiin yhteensä 25 kpl. Työpajoihin

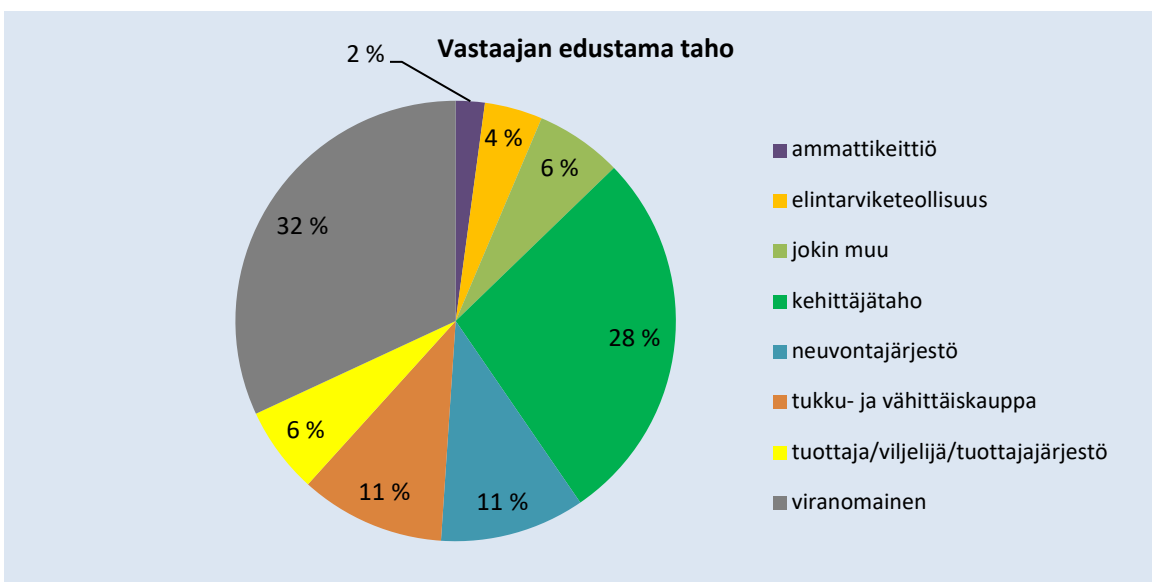
osallistui 12 henkilöä. Seuraavaan taulukkoon on koottu numeerinen tieto arvioinnin omasta tiedonhankinnasta.

Taulukko 1. Arvioinnin oma tiedonhankinta.

Tiedonhankintamenetelmä	Tavoiteltuja	Vastanneita/ osallistuneita	Vastauspro- senti
Kysely ohjelman sidosryhmien edustajille	183	45	25
Haastattelut		25	
Työpajat		12	

Arvioinnin kysely, haastattelut ja arviointityöpajat yhdessä tilaajalta saadun dokumentoidun aineiston kanssa muodostavat arvioinnin luonne ja tilaajan tarpeet huomioiden riittävän arviointiaineiston.

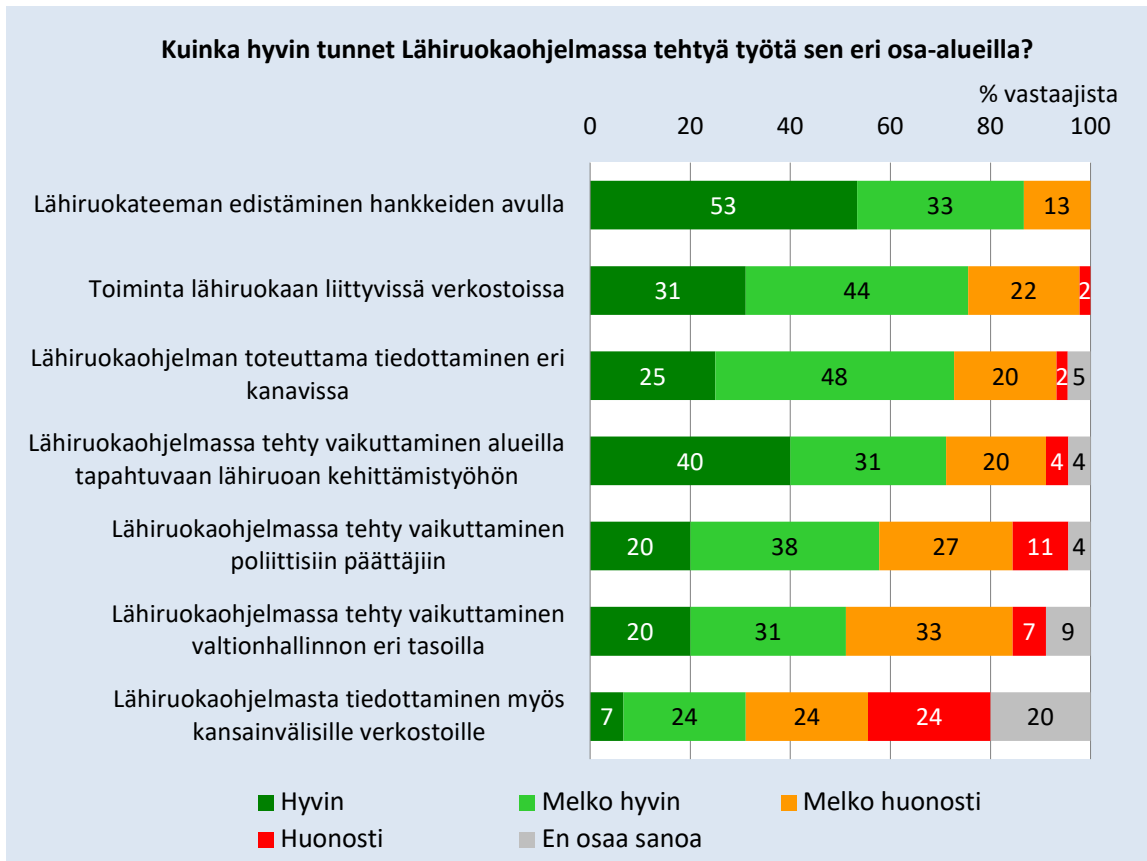
Sidosryhmäkyselyyn vastanneista suurimman ryhmän muodostivat viranomaiset (seuraava kuva). Tähän luonnollisena syynä oli, että kysely jaettiin maa- ja metsätalousministeriön markkinayksikön kautta ELY-keskusten asiantuntijoille, joiden osuus koko kyselyn jakolistassa nousi runsaaseen kolmannekseen. Toinen suuri vastaajaryhmä muodostui kehittäjistä.

Kuva 2. Arviointikyselyyn vastanneiden edustamat tahot lähiruokateemassa. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Kyselyyn vastanneet kertoivat tuntevansa Lähiruokaohjelmassa tehtyä työtä varsinkin hanketoiminnan kautta (seuraava kuva). Varsin monet vastaajat ovat myös mukana lähiruokaan liittyvissä verkostoissa tai ainakin tuntevat näiden verkostojen toimintaa. Vähiten tunnetaan Lähiruokaohjelmasta tehtyä tiedottamista kansainvälisille verkostoille.

Kuva 3. Arviointikyselyyn vastanneiden arvio siitä, kuinka hyvin he tuntevat Lähiruokaohjelmassa tehtyä työtä sen eri osa-alueilla. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Lähiruokaa – Totta kai!

Lähiruokaohjelma sai alkunsa vuonna 2011 Kataisen hallituksen ohjelmasta, jossa toimenpiteeksi kirjattiin luomualan ja lähiruoan kehittämisohjelma. Tavoitteina oli tuolloin monipuolistaa ja lisätä tuotantoa, kehittää luomuruokaketjua ja nostaa lähiruoan jalostusastetta. Toukokuussa 2013 Lähiruokaohjelma¹ hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä. Tuolloin linjattiin lähiruokasektorin kehittämistavoitteet vuoteen 2020 ulottuen. Sipilän hallitusohjelmassa vuonna 2015 linjattiin, että hallituksen lähiruoka- ja luomuo-ohjelmia jatketaan, lisätään kotimaisen ruoan verkkomarkkinointia sekä parannetaan alkuperämerkintöjen näkymistä ja lisätään suomalaisen ruoan käyttöä julkisissa hankinnoissa. Kansallisen tason poliittinen tuki lähiruoan edistämiseksi on täten ollut jatkuvaa hallitusten vaihtumisista huolimatta.

Strategisen tason tuesta huolimatta yhteiskunta asettaa kuitenkin myös haasteita lähiruokayrittämiselle. Luonnonvarakeskuksen lähiruokayrittäjille vuonna 2017 tekemässä kyselytutkimuksessa yrittäjät nostivat esiin useita yhteiskunnallisen ohjauksen vaatimuksia, jotka vaikeuttavat yritystoiminnan kehittämistä. Haasteellisiksi katsottiin verotus, hygieniavaatimukset, lupaprosessit, järjestelmävaatimukset, neuvonta ja tiedonsaanti, valvonta ja tarkastukset sekä lainsäädännöstä yleisesti.²

Haastatteluiden perusteella suurimmat muutokset lähiruokasektorilla edellisen viiden vuoden aikana ovat liittyneet erityisesti jakelukanavien monipuolistumiseen sekä kuluttajakäyttäytymiseen. Yleisesti ottaen kuluttajien tietoisuus sekä kiinnostus ruokaan ja ruoan alkuperää kohtaan on noussut, mikä näkyy sekä lähiruoan kysynnässä että mediassa. Lähiruoka saa huomiota eri mediakanavissa ja sosiaalisessa mediassa. Kyselyvastauksissa korostui myös yleinen lähiruuan arvostuksen nouseminen. Haastateltavat näkivät myös, että ruoan myynnin liiketoimintamallit ovat muuttuneet asiakaslähtöisemmiksi ja kuluttajakysyntää vastaaviksi siten, että suoraan tuottajalta kuluttajalle myynti (esimerkiksi REKO-renkaiden kautta) on kasvanut. Lisäksi vähittäiskauppa on kiinnostunut lähiruoan myynnistä. Tuottajapuolella muutoksia on tuonut niin maatalouden yleinen kannattavuuden heikentyminen kuin uusien, tyypillisesti pienten, lähiruokatoimijoiden nousu.

Lähiruoka-arvioinnin kyselyyn vastanneiden keskuudessa vallitsi hyvin samankaltainen näkemys lähiruokasektorin kehityksestä kuin haastatelluilla. Näkemykset sektorin kehityksestä olivat pääasiassa positiivisia. Julkisen sektorin hankintojen kehittäminen lähiruuan käytön edistämiseksi nousi muutamissa vastauksissa esille edelleen kehittämistä kaipaavana teemana. Alkutuotannon kannattavuuden heikkeneminen nousi kyselyssä esille toisena toimintaympäristössä tapahtuneena negatiivisena kehityskulkuna.

2.2 Lähiruoka kiinnostaa kuluttajia

Lähiruoka-alan elinvoimaisuuteen vaikuttavat luonnollisesti kuluttajien mieltymykset. Positiivista on, että Taloustutkimuksen Suomi Syö 2018 -kyselytutkimuksessa yli puolet suomalaisista (54%) piti lähiruokaa kiinnostavana. Osuus oli tosin laskenut muutaman

¹ Lähiruokaa – totta kai! <https://mmm.fi/lahiruoka>

² Rikkinen, P., Korhonen, K., Helander A., Väre, M., Heikkilä L. ja Kotro, J. Onko lähiruokayrittäminen kannattavaa? Yrittäjien kokemuksia jakelukanavista. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 24/2017.

prosenttiyksikön edellisestä vuonna 2016 toteutetusta tutkimuksesta. Vastaavasti lähiruokatuotteiden ostouseus oli laskenut hieman edelliseen tutkimukseen verrattaessa. Yhdeksän kymmenestä tutkimukseen vastanneesta ostaa kuitenkin edelleen edes joskus lähiruokatuotteita. Lisäksi entistä useammalle on tärkeää tietää miten ja missä ruoka on tuotettu. Tärkeimmät syyt lähiruokatuotteiden ostamiseen ovat lähialueiden tuottajien tukeminen, lähialueiden työllisyyden ja talouden kannattaminen sekä elintarvikkeiden tuoreus. Merkittävimpana esteenä ostopäätöksille on tuotteiden korkea hinta. Lisäksi kuluttajien on vaikea tunnistaa lähiruokatuotteita. Kolme neljästä kyselyyn vastanneesta kaipaaisikin oston tueksi selkeää lähiruokausta kertovaa merkintää tuotteisiin/kaupan hyllyihin. Tästä huolimatta tavallinen ruokakauppa on vahvistanut asemaansa lähiruokatuotteiden ostopaikkana. Yli yhdeksän kymmenestä vastaajasta ostaa vähintään joskus lähiruokaa tavallisesta ruokakaupasta ja osuus on ollut pienessä kasvussa vuoden 2012 selvityksestä lähtien. Sen sijaan mm. toreilta, lähiruokaan erikoistuneista myymälöistä, kauppahalleista ja suoraan tuottajilta ostaminen ovat vähentyneet.³ REKO-renkaiden ja ruokakaupan suosio lähiruoan hankintapaikkana on kuitenkin kasvattanut samanaikaisesti suosiotaan.

K-Ryhmän teettämän Suomalaisten ruokareviiri ja suhde ruokaan 2018 -kyselytutkimuksen⁴ mukaan 34% suomalaisista suosii kotimaista ja lähellä tuotettua ruokaa. Tärkeimmät syyt suosia paikallisia tuotteita olivat tuoreus, lähialueen yrittäjien ja pientuottajien tukeminen, laatu sekä maku. Erityisen tärkeäksi paikallisuus koettiin seuraavissa kategorioissa: vihannekset, leipä, liha, kana, marjat ja kala.

2.3 Lähiruoan jakelukanavat – suoramyynä, vähittäiskauppa ja ammattikeittiöt

Kuluttajille kaikkein helpointa on hankkia lähiruoka vähittäiskaupasta. Lähiruoan saavutettavuudessa vähittäiskaupan kautta on kuitenkin haasteita. Pelkästään lähiruokaa myyvien kauppojen hankaluutena ovat vaikeudet tarjota kaikki tuotteet samasta myymälästä. Keskitetyssä vähittäiskaupassa toimitusmäärien on oltava suuria ja tuotteet kulkevat keskusvaraston kautta, jolloin kuljetusmatkat pitenevät.⁵ Luonnonvarakeskuksen lähiruokayrittäjille vuonna 2017 tehdyssä kyselytutkimuksessa suoramyynnillä olikin suuri merkitys, sillä suoramyynä ja vähittäiskauppa katsottiin pääasiallisiksi jakelukanaviksi. Yli kolmannes yrittäjistä ilmoitti suoramyynnin kattavan yli puolet yrityksen kokonaismyynnistä. Noin neljänneksellä suoramyynä kattoi 10–49 prosenttia kokonaismyynnistä. Vain yksi kymmenestä vastaajasta kertoi, ettei yrityksellä ole suoramyynä. Myös tulevaisuuden houkuttelevin jakelukanava yrittäjien näkökulmasta oli suoramyynä omalta tilalta ja/tai omasta myymälästä ja sitä halusivat kokeilla myös yritykset, joilla ei kyselyn aikaan ollut suoramyynä. Myös ravintolat, matkailuyritykset sekä myynä keskusliikkeille ja vähittäiskaupalle kiinnostivat.⁶

Myös julkinen sektori vaikuttaa lähiruoka-alaan hankintojen kautta. Vuosittain julkinen sektori ostaa ruokaa ja ruoan raaka-aineita noin 350 miljoonalla eurolla ja päivittäin tarjoillaan noin 2 miljoonaa ateriala kouluissa, sairaaloissa, päiväkodeissa,

³ Lintunen, M. ja Stolze M. (2018). Suomi Syö 2018. Kotimaisuus ja lähiruoka. Ympäristö ja luomu. Maa- ja metsätalousministeriö. Taloustutkimus. Tutkimusraportti 28.9.2018.

⁴ Suomalaisten ruokareviiri ja suhde ruokaan 2018 - Paikallisuus. <https://www.k-ruoka.fi/artikkelit/ruokareviiri/suomalaisten-suhtautuminen-lahiruokaan>

⁵ Lotta Heikkilä (toim.) (2014). Ruoka lähellä, kuluttaja kaukana? Näkökulmia lähiruoan kysynnän ja tarjonnan kohtaamiseen. MTT Raportti 154.

⁶ Rikkonen, P., Korhonen, K., Helander A., Väre, M., Heikkilä L. ja Kotro, J. Onko lähiruokayrittäminen kannattavaa? Yrittäjien kokemuksia jakelukanavista. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 24/2017.

puolustusvoimissa sekä kuntien ja valtion virastoissa⁷. Motivan maa- ja metsätalousministeriölle tekemän kyselytutkimuksen mukaan kunnallisten ruokapalveluiden yleisimmin käyttämät lähiruokatuotteet ovat leipä, peruna, marjat ja hedelmät sekä juurekset. Lähiruokahankintoja tukee suuressa osassa kuntia tehdyt lähiruokaa koskevat linjaukset.⁸

Ammattikeittiöiden lähiruoan käytössä on kuitenkin kasvunvaraa, sillä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin selvityksen mukaan julkiset hankintarenkaat ja -yksiköt ostavat keskimäärin noin 15 prosenttia elintarvikehankinnoista omasta maakunnasta, mikä johtuu osin siitä, että paikalliset yritykset vastaavat melko vähän julkisiin tarjouspyyntöihin. Tämä voi johtua yritysten riittämättömästä kapasiteetista suhteessa isoihin tilausräyriin ja osaamisen puutteesta tarjousten tekemisessä. Lisäksi julkinen sektori haluaa jatkojalostettuja tuotteita, mitä yrityksillä ei välttämättä ole tarjota. Lisäksi hinnan painottuminen suhteessa laatuun vaikuttaa ostopäätöksiin. Tämä johtuu osin määrärahojen pienuudesta ja osin hankintalain soveltamisesta niin, että hinta painottuu kokonaistaloudellisuuden edelle. Lisäksi hankintarenkaat ja -yksiköt eivät tunne paikallisia toimittajia, mikä vaikuttaa oman maakunnan tuotteiden hankintaan.⁹ Lähiruoan kysyntä HoReCa-tukkukaupassa on melko vähäistä, minkä vuoksi ei ole laajamittaisesti tarjontaaakaan. Lähiruokaa käyttävät ravintolat asioivat enimmäkseen suoraan tuottajien kanssa.

Arvioinnin asiantuntijahaastatteluiden perusteella kuntien kiinnostus lähiruokaa kohtaan on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Hankintalain uudistuksen (2017) myötä kuntien olisi mahdollista jakaa hankintoja, arvottaa lyhyiden kuljetusten kustannuksia ja käydä markkinavuoropuhelua tilaajien ja tarjoajien välillä. Sillä voitaisiin helpottaa lähellä tuotetun ruuan hankkimista. Kuntien tietoisuus ja osaaminen uuden hankintalain soveltamisessa ei kuitenkaan ole tarpeeksi korkealla tasolla, minkä vuoksi kunnilla voi olla kynnys hankkia lähiruokaa.

Lähiuosina lähiruoan julkisiin hankintoihin vaikuttaa sote- ja maakuntauudistus. Uudistusten seurauksena sosiaali- ja terveystalvet ja niihin kuuluvat ruokapalvelut siirtyvät kunnilta maakunnille, mikä seurauksena ruokapalveluyksikkö voi jäädä pieneksi ja lähiruoan käyttö hankaloituu. Yhtiöittämissä kautta kunta voi säilyttää palvelut kokonaisuutena ja tuottaa palveluita maakunnalle, mutta tällöin kunnan sidosyksikköasema menetetään.¹⁰ Uudistuksen myötä uhkana on, että hankinnoissa hankintayksiköt ja tuottajat eriytyvät niin, että lähellä tuottamisen merkitystä ei ymmärretä tai sille ei anneta arvoa.

Luonnonvarakeskuksen matkailuravintoloiden lähiruokaa koskevia näkemyksiä selvittäneessä tutkimuksessa lähiruulla tunnistettiin monenlaisia rooleja myös matkailussa mm. kokemuksien, paikallisuuden ja kestäväen kehityksen näkökulmasta. Siihen, käytetäänkö ravintolassa lähiruokaa vai ei, vaikutti tutkimuksen perusteella yritysten strategiat ja hankinnoista päättävien asenteet. Lähiruuan hinta, toimitusvarmuus ja jalostusaste olivat lähiruuan käytön haasteita, mutta tutkimukseen osallistuneet uskoivat yrityksiensä lähiruuan käytön lisääntyvän tulvaisuudessa haasteista huolimatta.¹¹

Erilaisten ravintolapäivätapahtumien ja pop-up-ravintoloiden lisääntynyt suosio ilmentää osaltaan lisääntyntä kiinnostusta ruokaa kohtaan. Tapahtumajärjestäjien asenteet

⁷ Väänänen, S. (toim.) (2017). Lisää lähiruokaa julkisten keittiöiden asiakkaille. Perusteluja ja ohjeita hankintoihin.

⁸ Motiva, Julkisen sektorin elintarvike- ja ruokapalveluhankinnat - kooste kyselystä (2018)

⁹ Viitaharju, L., Määttä, S., Hakala, O. ja Törmä H. Työtä ja hyvinvointia Lähiruoan aluetaloudelliset vaikutukset Suomen maakunnissa. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 118.

¹⁰ Väänänen, S. (toim.) (2017). Lisää lähiruokaa julkisten keittiöiden asiakkaille. Perusteluja ja ohjeita hankintoihin.

¹¹ Uusiharju M., Wuori O., Rikkinen P., Veijola J. ja Jauho T. Lähiruoasta matkailuravintoloiden valttikortti? Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 4/2016.

ruokaa kohtaa ovat niin ikään muuttuneet. Paikallisella ruokatarjonnalla on mahdollista luoda tapahtumille lisäarvoa ja lähiruokayrityksille tapahtumat ovat mahdollisuus lisätulojen saamiseen. Lähiruoan tarjonnalla tapahtumaruokailussa voidaan vaikuttaa elämyksellisen kävijäkokemuksen syntymiseen etenkin aitouden, tarinan ja moniaistisuuden keinoin.¹²

2.4 Elintarviketeollisuus ja lähiruoka

Vähittäiskaupan ja ammattikeittiöiden lähiruoan lisäksi elintarvikeyritysten ostot ovat tärkeitä lähiruoan menekin kannalta. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin vuonna 2014 toteutetun kyselytutkimuksen mukaan suomalaiset elintarvikealan yritykset käyttävät tuotannossaan kohtuullisesti lähellä tuotettuja raaka-aineita (keskimäärin 23% alkutuotannon raaka-aineista). Muualta Suomesta hankitaan noin neljännes raaka-aineista ja loput ulkomailta. Selvityksen perusteella maakunnittaiset erot yritysten hankinnoissa ovat kuitenkin suuria, sillä lähellä tuotettujen raaka-aineiden osuudet vaihtelevat Kainuun jopa 65 prosentista Uudenmaan ja Kymenlaakson alle kymmeneen prosenttiin.¹³

Elintarviketeollisuus on Suomen neljänneksi suurin teollisuudenala. Elintarvikkeiden valmistus ja juomien valmistus muodostavat alan merkittävimmät toimialat. Suomessa toimivien elintarvikeyritysten laaja kirjo edesauttaa kuluttajien toiveiden ja tarpeiden mukaisten tuotteiden tarjontaa ja toisaalta mahdollistaa elintarvikealan ammattilaisille monipuolisia työllistymisvaihtoehtoja. Elintarvikealan yritysten liikevaihto muodostuu pääasiallisesti kotimaan markkinoista, joka myös korostaa lähiruuan merkitystä koko toimialalla. Viimeaikaisimmat elintarviketeollisuuden toimialanäkymät viittaavat alan liikevaihdon verkkaiseen kasvuun, joka on kuitenkin muuta teollisuutta hitaampaa. Päivittäistavarakaupassa viime vuosina tapahtuneen ruuan hintojen lasku on kääntynyt kulu- van vuoden aikana muutaman prosentin nousuun¹⁴. Lähiruoka-alalla toimivien yritysten, toimintakonseptien ja jakelukanavien kirjo on laaja, joka tekee heterogeenisen alan yritysten vertailusta ja taloudellisen tilan seuranta haasteellista. Lähiruoka-alaa koskevaa tilastotietoa ei myöskään ole saatavilla alkutuotannon tapaan.

Jalostavia elintarvikeyrityksiä toimii lukumäärällisesti paljon etenkin Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla, Satakunnassa ja Pirkanmaalla. Peräti 76 % jalostavista elintarvikeyrityksistä työllistää alle viisi henkilöä. Henkilöstön osalta suurimmat yritykset painottuvat lukumäärällisesti huomattavasti Uudellemaalle ja Varsinais-Suomeen. Pk-yritysvaltaisuus elintarvike- ja juomateollisuudessa ei ole suomalainen erityispiirre, vaan myös Euroopassa alan liikevaihdosta puolet tulee pk-yrityksistä ja työvoimastakin yli 60 % työskentelee pk-yrityksissä.¹⁵

Leipomotoiminta on jalostavien elintarvikeyritysten merkittävin toimiala koko Suomea tarkasteltaessa. Vihannesten, marjojen ja hedelmien jalostus, teurastus ja lihanjalostus sekä muiden elintarvikkeiden jalostus ovat leipomoalan jälkeen suurimpia elintarvikeyritysten toimialoja. Leipomotoiminnan yrityksiä toimii lukumäärällisesti runsaasti etenkin Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa, mutta toimialan yritykset muodostavat merkittävän osuuden muidenkin maakuntien osalta.¹⁶

¹² Lähiruokaa tapahtumiin (2016). Lähiruosta uutta liiketoimintaa-local street food -hanke.

¹³ Viitaharju, L., Määttä, S., Hakala, O. ja Törmä H. Työtä ja hyvinvointia. Lähiruoan aluetaloudelliset vaikutukset Suomen maakunnissa. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 118.

¹⁴ Työ- ja elinkeinoministeriö. Syksyn 2018 toimialojen näkymät: Elintarvikeala.

¹⁵ Luonnonvarakeskus 2017. Onko lähiruokayrittäminen kannattavaa-yrittäjien kokemuksia jakelukanavista.

¹⁶ Aitojamakuja.fi. Yritystilastot 2018.

2.5 Lähiruokasektorin haasteet ja vahvuudet

Arvioinnin aikana tehdyissä haastatteluissa lähiruoan tärkeimmiksi vahvuuksiksi nostettiin erityisesti paikallistalouden ja suomalaisten maataloustuottajien tukeminen sekä kestävään kehitykseen liittyvät näkökulmat. Lisäksi tuotteiden tuoreus, laatu, puhtaus sekä ruokaturvallisuus nähtiin tärkeinä, samoin kuten lyhyet toimitusketjut. Vahvuuksia voisi edelleen tukea viestinnän, tutkimuksen, brändäyksen ja markkinoinnin avulla. Kuluttajille myös pakkausmerkinnät ovat tärkeitä. Lisäksi suoramyyntitoimijoiden byrokratian vähentämisen nähtiin tukevan lähiruokaa, samoin kuten tuottajien parantunut yhteistyö. Tuottajien yhteistyön kehittämisessä nousi esille yritysten voimien yhdistämisen tarve toimitusvarmuuden ja volyymien kasvattamiseksi. Byrokratian helpottamiseksi tarvitaan myös tiivistä vuoropuhelua kentällä toimivien ja viranomaisten välillä lainsäädännön ongelmakohtien tunnistamiseksi.

Haastatteluissa lähiruoan suurimmiksi haasteiksi nostettiin erityisesti markkinakilpailuun ja tuotantorakenteeseen liittyvät tekijät. Lähiruoan, kuten maatalouden yleensä, tuotannon kannattavuus nähtiin ongelmana (alkutuotteen hinta ja kuljetukset), samoin kuten tuotannon pienimuotoisuus ja tuottajien nouseva keski-ikä. Haasteina mainittiin myös lyhyiden jakeluketjujen ja useiden jakelukanavien tuottama työmäärä tuottajalle, tuottajien liiketoimintaosaaminen sekä tuottajayhteistyön puute. Kysyntään liittyvät haasteet liittyivät erityisesti julkisen puolen hankintojen keskittymiseen ja kaupan vaatimuksiin, jotka ovat samanlaisia pienille ja suurille tuottajille. Haastatteluissa nousi vahvasti esiin näkökulma julkisten hankintojen roolista paikallisten elinkeinojen tukijana ja julkisen sektorin loogisuus aluekehityksessä. Koska julkiset toimijat tukevat alueen yrityksiä verovaroin, tulisi julkisten toimijoiden myös suosia näiden yritysten tuotteita ja paikallistaloutta hankinnoissaankin.

Haasteiden ratkaisemiseksi ehdotettiin lähiruokamerkkiä tai -statusta. Lähiruokatuotannon kannattavuutta ja saatavuutta ehdotettiin parannettavan lähiruokatukkujen, toimijoiden välisen yhteistyön parantamisen (markkinointi, logistiikka) sekä yrittäjien liiketoimintaosaamisen kautta. Lisäksi ehdotettiin elintarvikelainsäädäntöön liittyvän byrokratian vähentämistä, koulutusta sekä tiedotusta.

2.6 Lähiruoka Manner-Suomen maaseutuohjelmassa

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmalla on tärkeä rooli lähiruokasektorin kehittämisessä. Toimenpiteestä M04.2 maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden jalostus, markkinoille saattaminen ja kehittäminen tuetaan lyhyitä jalostusketjuja eli maatiloja, jotka kehittävät markkinalähtöisiä tuotanto- ja toimitusketjuja sekä kaupan pitämisen palveluita alkutuotannon tuotteiden tai elintarvikkeiden myymiseksi paikalliseen vähittäismyyntiin tai suoraan kuluttajille maatilamyymälöiden sekä tori- ja tapahtumamyynnin avulla. Lisäksi toimenpiteen M07.2 pieninfrastruktuuri alla voidaan tukea lähiruokamarkkinoiden ja lyhyiden jakeluketjujen kehittämisen sekä yhteiseen käyttöön tarkoitettuja rakennelmia. Toimenpiteen M01 koulutus ja tiedonvälitys alla on mahdollista järjestää lähiruokaan liittyviä koulutus- ja tiedonvälityshankkeita. Toimenpiteessä M16.4 horisontaalinen ja vertikaalinen yhteistyö toimitusketjun toimijoiden välillä lyhyiden toimitusketjujen perustamiseksi puolestaan tuetaan lähiruokaa yhteistyön organisoinnin ja toteutuksen kautta.

Syyskuuhun 2018 mennessä Manner-Suomen maaseutuohjelmasta on elintarvikesektorille myönnetty julkista tukea noin 25 miljoonaa euroa yli 140 lähiruokaan liittyvään kehityshankkeeseen. Lisäksi elintarvikesektorille on myönnetty yritystukia 48,5 miljoonaa euroa, josta noin puolet (24,4 miljoonaa euroa) on kohdentunut kotimaan markkinoilla toimiville yrityksille. Lisäksi jalostavat maatilat ovat saaneet yritystukea 6,5 miljoonaa euroa ja paikallisilla markkinoilla toimiville yrityksille 3,1 miljoonaa euroa. Myös yrityksen perustamiseen ja innovaatioihin liittyvästä julkisesta tuesta (7 miljoonaa euroa) voidaan arvella ison osan suunnatun lähiruokayrityksiin.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta rahoitettiin myös vuosina 2015–2018 lähiruokan kansallista koordinaatiohanketta, jota veti Turun yliopiston Brahea-keskus. Tämän hankkeen tavoitteena oli sovittaa yhteen kansallisia, alueellisia ja kansainvälisiä lähiruokaan liittyviä toimenpiteitä sekä vahvistaa lähiruokaan liittyvien hankkeiden ja toimijoiden välistä tiedonvaihtoa, yhteistyötä ja työnjakoa. Hankkeen budjetti oli noin 360 000 €. ¹⁷ Vuonna 2018 käynnistyi myös uusi Turun yliopiston Brahea-keskuksen luotsaama ruokasektorin koordinaatiohanke, jonka teemana on erityisesti yhteistyö ja saavutettujen tulosten sekä vaikutusten esiin nostaminen.

Rakennerahastoista on syyskuuhun 2018 mennessä myönnetty ruokaan/lähiruokaan liittyviin hankkeisiin rahoitusta yli 80 hankkeeseen, joka tarkoittaa yhteisarvoltaan lähes 12 miljoonaa euroa julkista rahoitusta.

2.7 Lähiruoka-alan tulevaisuus

Haastateltavat näkivät lähiruoka-alan tulevaisuuden pääasiassa positiivisena useiden vallitsevien toimintaympäristön trendien ollessa suotuisia alalle. Haastatteluiden perusteella keskeisimpiä lähiruokaan vaikuttavia trendejä ovat ruokaturvallisuuteen, vastuulliseen kulutukseen sekä kestäväan kehitykseen liittyvien kysymysten tärkeyden nousu tulevaisuudessa. Ruoan alkuperä kiinnostaa kuluttajia tulevaisuudessa yhä enemmän, ja jäljitettävyyden, turvallisuuden, puhtaus sekä terveellisyys näkyvät myös ruokavalinnoissa. Paikallisuuden merkitys ruuassa korostuu globalisaation vastavoimana. Vastuullisuus näkyy sekä paikallisen ja pienimuotoisen tuotannon tukemisessa, tuotannon jäljitettävyyden korostumisessa, että arvoketjun toiminnan parantumisessa. Kestävä kehitys vaikuttaa tulevaisuudessa yhä enemmän kulutustottumuksiin. Ilmasto- ja ympäristökysymykset vaikuttavat kuluttajien valintoihin. Muutama haastateltava näki myös jakelukanavien muuttuvan tulevaisuudessa lyhyempien ketjujen suuntaan.

¹⁷ Elina Auri, Kristiina Lahti, Sari Rannanpää, Tommi Ranta, Keimo Sillanpää ja Tommi Ålander. Vaikuttavuusarviointi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007–2013 ja 2014–2020 valtakunnallisista hankkeista ja koordinaatiohankkeista. Loppuraportti 19.12.2017. <https://www.maaseutu.fi/globalassets/tutkittua-tietoa-ja-kokemuksia/valtakunnalliset-ja-koordinaatiohankkeetloppuraportti-19.12.2017---final.pdf>

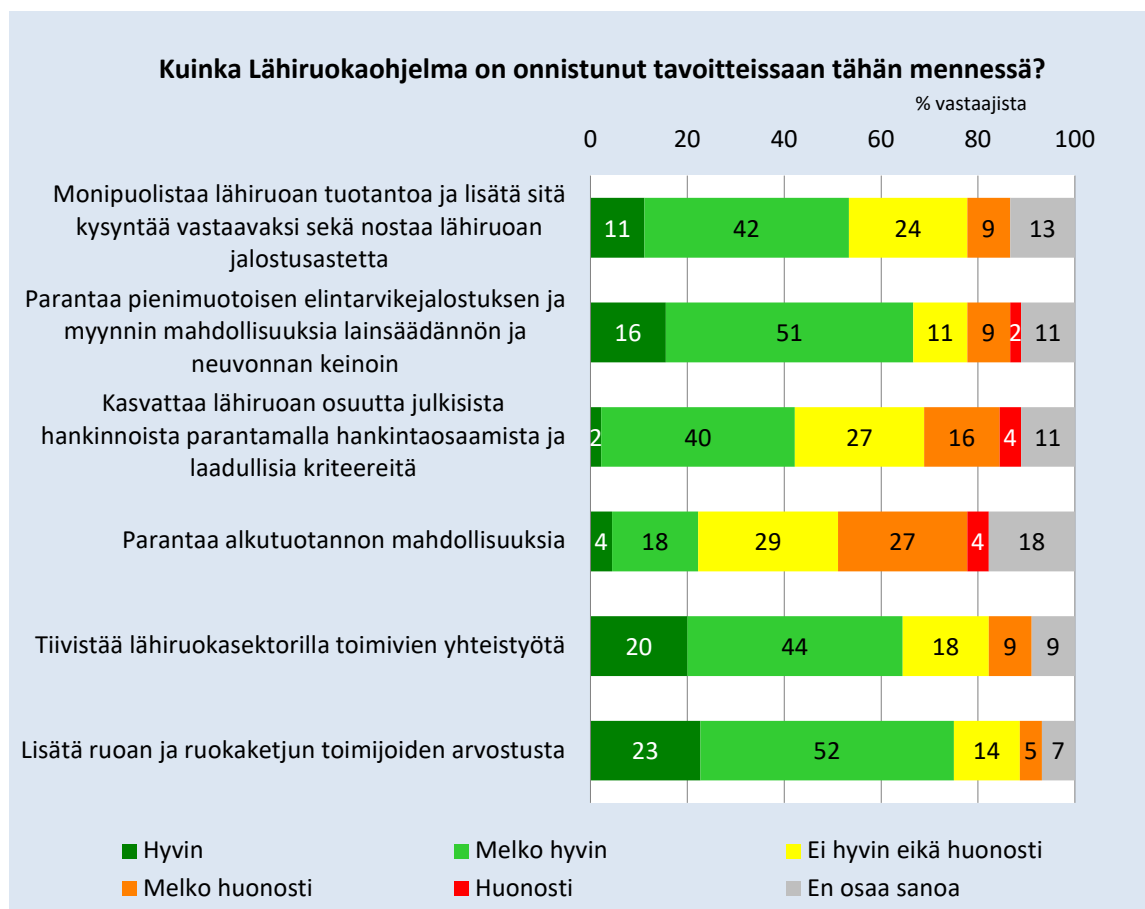
3 LÄHIRUOKAOHJELMAN ONNISTUMINEN

Tässä luvussa käsitellään Lähiruokaohjelman onnistumista kahdella ulottuvuudella. Ensimmäiseksi onnistumista tarkastellaan ohjelmalle asetettujen tavoitteiden näkökulmasta, minkä jälkeen käydään läpi ohjelman toteutusta koskevia prosesseja ja niissä onnistumista. Tietolähteinä ovat sekä ohjelmaa koskeva seuranta-aineisto että arvioinnin omassa tiedonhankinnassa tavoitetut lähiruokasektorin asiantuntijat.

3.1 Ohjelman onnistuminen tavoitteidensa edistämässä

Miten Lähiruokaohjelmassa on onnistuttu edistämään ohjelmalle asetettuja tavoitteita? Kysymykseen haettiin vastausta tarkastelemalla ohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutusta ohjelman oman dokumentaation avulla, minkä lisäksi asiaa käsiteltiin sidosryhmien edustajille tehdyssä kyselyssä ja asiantuntijahaastatteluissa.

Kyselyssä selvitettiin, mitä mieltä sidosryhmien edustajat ovat siitä, kuinka Lähiruokaohjelma on onnistunut tavoitteissaan tähän mennessä. Vastausjakaumat kysymyskokonaisuuteen esitetään seuraavassa kuvassa. Yleisvaikutelmaltaan sidosryhmien näkemykset tavoitteissa onnistumisesta ovat kohtalaisen myönteiset. Varsinkin ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostuksen lisääminen ja lähiruokasektorilla toimivien yhteistyön tiivistäminen ovat heidän mielestään hyvin onnistuneet. Tavoitteista heikoimmin on sidosryhmien näkökulmasta onnistuttu alkutuotannon mahdollisuuksien parantamisessa.

Kuva 4. Vastausjakaumat kysymykseen, kuinka Lähiruokaohjelma on onnistunut tavoitteissaan tähän mennessä. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Lähirookaohjelman tavoitteet, niissä tehdyt toimenpiteet ja arvio kunkin tavoitteen eteen tehdyn työn onnistumisesta käsitellään seuraavilla sivuilla tavoite kerrallaan. Esille nostetuissa tuloksissa tuodaan esille koko ohjelman toiminta-aika, mutta painotetaan v. 2015 tehdyn väliarvioinnin jälkeisiä aikaansaannoksia.

Tavoite 1: Tuotannon monipuolistaminen ja lisääminen sekä jalostusasteen nostaminen

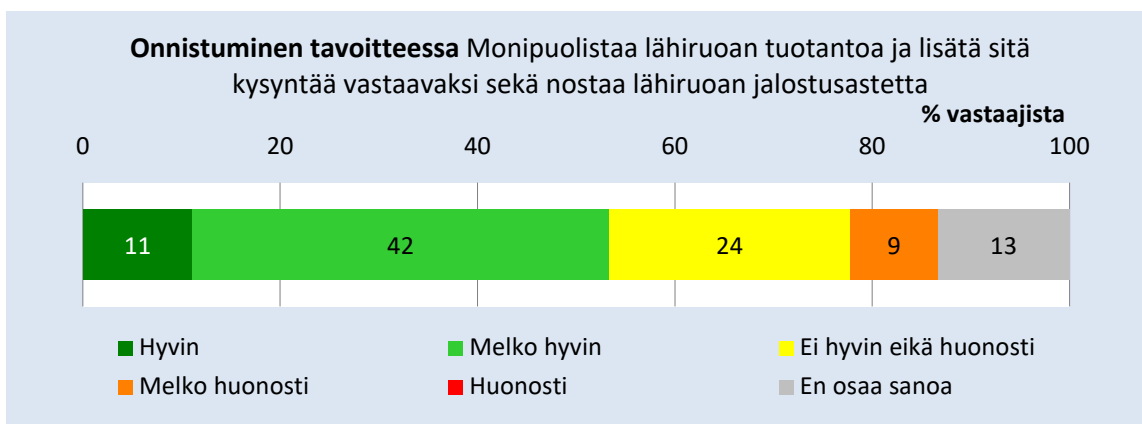
Ensimmäisenä tarkastelussa on tavoite monipuolistaa lähirooan tuotantoa, lisätä sitä kysyntää vastaavaksi sekä nostaa sen jalostusastetta. Tavoitteeseen pääsemiseksi ohjelmalle on määritetty kaksi toimenpidettä: toiminnan rahoituksellinen tuki sekä ruoan ja matkailun yhdistäminen. Seuraavassa taulukossa esitetään tavoitteen alla tehtyjen toimenpiteiden tulokset ohjelman omaan seurantaan perustuen.

Taulukko 2. Lähirookaohjelman tavoitteessa ”Lähirooan tuotannon monipuolistaminen ja lisääminen kysyntää vastaavaksi sekä lähirooan jalostusasteen nostaminen” tehtävät toimenpiteet ja niissä saadut tulokset syyskuuhun 2018 mennessä.

Lähirooan tuotannon monipuolistaminen ja lisääminen kysyntää vastaavaksi sekä lähirooan jalostusasteen nostaminen	
TOIMENPIDE	TULOKSET
Tuetaan rahoituksellisesti lähirookayritysten käynnistys-, investointi- ja kehittämistoimintaa, kasvuyrittäjyyttä sekä lähirookasektorin yleiseen kehittämiseen, tunnettavuuden lisäämiseen ja osaamisen tason nostoon liittyviä kehittämistoimenpiteitä.	<p>Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013:</p> <ul style="list-style-type: none"> - investointi- ja kehittämistukea elintarvikealan yrityksille n. 38 milj.€, investointihankkeita yli 520 kpl. - lähirookaan liittyviin koulutus- ja kehittämishankkeisiin n. 30,4 milj. €, hankkeita yli 130 kpl <p>Rakennerahasto-ohjelmat 2007–2013:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hallituskaudella 2011–15 lähirookaan liittyviin hankkeisiin n. 13,5 milj. €, hankkeita yli 70 kpl <p>Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 09/2018 mennessä n. 25 milj. € julkista tukea (valtio+EU) lähirookaan liittyviin kehittämishankkeisiin (yli 140 kpl). - 09/2018 mennessä yritystukia 48,5 milj. € (julkisen tuen osuus valtio+EU), josta: <ul style="list-style-type: none"> o 6,5 milj. € jalostaville maatiloille o 3,1 milj. € paikallisilla markkinoilla toimiville yrityksille o 24,4 milj. € kotimaan markkinoilla toimiville yrityksille o yrityksen perustamiseen ja keksintöasioihin liittyvästä julkisesta tuesta (7 meuroa) iso osa lähirookayrityksiin. <p>Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020 -rakennerahasto-ohjelma:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 09/2018 mennessä ruokaan/lähirookaan liittyviin hankkeisiin lähes 12 milj. € (julkista tukea), yli 80 hanketta
Ruokamatkailua ja laadukasta ruokaa osana matkailun palveluketjua kehitetään systemaattisesti alan yhdessä luomien tavoitteiden suuntaisesti. Suomen matkailustrategiassa huomioidaan laadukas ruoka osana matkailua.	<ul style="list-style-type: none"> - V. 2012–14 MMM/MAKERA-rahoituksella Ruoka osana matkailua -kehittämishanke: hyviä käytänteitä ruokamatkailuyritysten kehittämiseksi, Evästä matkailuun -opas. - Ruoka&Matkailu-strategian laatiminen v. 2014, strategian julkistus 2015 ja siihen liittyvä kehittämishanke v. 2015–17. - V. 2015 ensimmäinen ruokamatkailukilpailu - Ruoka&Matkailu-hanketrefejä 4 kpl v. 2013 ja 2 kpl v. 2014. <p>Suomen matkailun kasvun ja uudistumisen tiekartassa ”Yhdessä enemmän” ruoan merkitys osana matkailutuotteen elämystä on vahvasti mukana.</p>

	<p>HungryForFinland –ruokamatkailustrategia VisitFinlandin kehittämistrategiaksi. Ruokateema muissakin Visit Finlandin kehittämissstrategioissa.</p> <p>Ruokamatkailulle omat tuotekriteerit</p> <p>Ruokamatkailun kärkituotteiden kehittämistä Haaga-Helian ja Visit Finlandin yhteistyönä.</p> <p>Ruokamatkailu-kilpailu hungryforfinland.fi -sivut</p> <p>Syksyllä 2018 käynnistymässä valtakunnallinen Hungry for Finland - Ruokamatkailun tuotteistaminen -hanke.</p> <p>Käynnistymässä laaja valtakunnallinen Ruokamatkailu-osahanke Hallituksen puolivälin tarkastuksessa VisitFinlandille 0,6 milj. € v. 2018-19 ruokamatkailun kehittämiseen.</p> <p>V. 2019 Suomi Berliinissä pidettävien Grüne Woche -messujen kumppanimaa</p> <p>Kokkimaajoukkue: aktiivista kv-kilpailutoimintaa</p> <p>Maailmalle levinneet tapahtumat, mm. Ravintolapäivä</p> <p>Alueiden hankkeet</p>
--	---

Sidosryhmien näkemyksen mukaan Lähiruokaohjelman tavoite monipuolistaa lähiruuan tuotantoa, lisätä sitä kysyntää vastaavaksi sekä nostaa sen jalostusastetta onnistunut syksyyn 2018 mennessä kohtalaisen hyvin. Enemmistö kyselyyn vastanneista antaa tavoitteen onnistumisesta myönteisen arvion, eikä yksikään vastaaja pitänyt ohjelman onnistumista tässä asiassa huonona.

Kuva 5. Vastausjakauma kysymykseen, kuinka Lähiruokaohjelma on tähän mennessä onnistunut monipuolistamaan lähiruuan tuotantoa ja lisäämään sitä kysyntää vastaavaksi sekä nostamaan lähiruuan jalostusastetta. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Asiantuntijahaastattelujen perusteella varsinkin lähiruuan tuotannon monipuolistamisessa ja lisäämisessä on otettu tärkeitä kehitysaskelleita, vaikka alan yritysten määrä ei olekaan merkittävästi kasvanut ja mm. asiakaskohderyhmien mukaisessa erikoistumisessa nähtiin edelleen olevan tekemistä. Yritysten toiminta ja sitä myötä uudet tuotteetkin ovat kuitenkin aiempaa asiakaslähtöisempiä samalla, kun tieto ja osaaminen yrityksissä on kasvanut ja tuotteiden tarjonta on aiempaa paremmin esillä. Lähiruuan kysyntä on silti edelleen suurempaa kuin tarjonta. Jalostusasteen nostamisen useat haastateltavat kokivat tavoitteen suurimmaksi haasteeksi. Sen osalta kantona kaskessa on mm. korkea kynnys investoida jalostusvälineistöön ja epäselvyydet siitä, mihin maaseutuohjelman investointitukea voi saada ja mihin ei.

Tavoite 2: Lainsäädäntö ja neuvonta

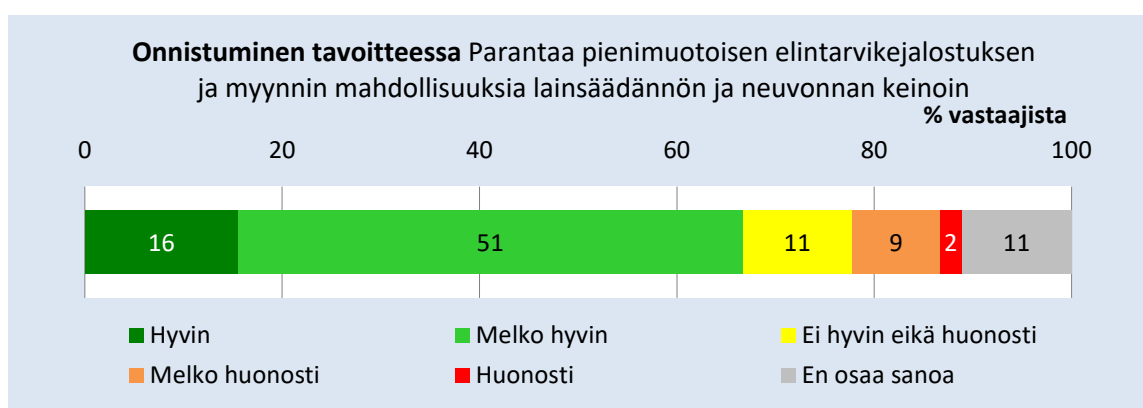
Ohjelman tavoite parantaa pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksia lainsäädännön ja neuvonnan keinoin pyritään saavuttamaan kolmen toimenpiteen avulla. Tiivistettynä nämä toimenpiteet ovat: 1) kansallisen elintarvikelainsäädännön joustavoittaminen ja säädösmuutosten vaikutusten selvittäminen, 2) elintarvikelainsäädäntöön liittyvän koulutuksen ja neuvonnan tehostaminen ja 3) maaseutuohjelman yritystukijärjestelmän kehittäminen. Seuraavassa taulukossa esitetään tavoitteen alla tehtyjen toimenpiteiden tulokset ohjelman omaan seurantaan perustuen.

Taulukko 3. Lähiruokaohjelman tavoitteessa ”Pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksien parantaminen lainsäädännön ja neuvonnan keinoin” tehtävät toimenpiteet ja niissä saadut tulokset syyskuuhun 2018 mennessä.

Pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksien parantaminen lainsäädännön ja neuvonnan keinoin	
TOIMENPIDE	TULOKSET
Kehitetään edelleen kansallista elintarvikelainsäädäntöä siten, että EU:n sallimat joustot paikalliseen tuotantoon otetaan täysimääräisesti käyttöön. Selvitetään elintarvikelainsäädäntömuutosten vaikutuksia alan pk-yritysten toimintaan.	Elintarvikelain ja asetusten muutokset voimaan v. 2012 alussa. Laitosasetukseen (795/2014) 11/2014 alkaen joustoja. Elintarvikelakiin uusia joustoja Koko elintarvikelainsäädäntöä koskeva kokonaisuudistus, joka tulee voimaan samaan aikaan maakuntaudistuksen kanssa. 6/2017 voimaan kansallinen asetukset, jonka mukaan kuluttajapakkausien tuoteselosteissa on ilmoitettava tuotteissa käytetyn lihan alkuperämaa (ellei Hyvää Suomesta -merkkiä)
Tehostetaan koulutusta ja neuvontaa elintarvikelainsäädännöstä ja siitä viestimistä ja ohjeistusta parannetaan. Edistetään hyvän käytännön oppaiden laadintaa.	Elintarvikealan valvojille ja toimijoille koulutusta ja neuvontaa Oiva, elintarvikevalvonnan tarkastustietojen julkistamisjärjestelmä, käyttöön, Oiva-koulutuksia Koulutuspaketti ja koulutustapahtumia, joissa toimijat, neuvojat ja valvojat ovat voineet verkostoitua ja päivittää tietoaan elintarvikehygieniasta ja -lainsäädännöstä. Alueilla olevia koulutushankkeita Valvontatulosten julkistamiseen liittyvät arviointiohjeet - yhdenmukainen valvonta. Oppaiden laatiminen yhteistyössä viranomaisten ja toimijoiden kanssa: <ul style="list-style-type: none"> - <i>Pienimuotoinen ja vähäriskinen elintarvikkeiden valmistus ja myynti</i> - <i>Alkutuotannon tuotteiden suoramyynni</i> - <i>Vähittäismyynnitoiminta (Elintarvikehuoneiston minimivaatimukset)</i> - <i>Elintarvikkeiden valmistaminen ja pakkaamattomien eläinperäisten elintarvikkeiden myyminen</i> - <i>Täydentävä lisäaineisto ja teemakohtaiset webinaarit</i> Eviran pk-yritysten neuvontahanke v. 2016 lähtien Hyvän käytännön / toimintatavan oppaita useille eri tuotantosektoreille ja ruokatuotantoprosessin kestävänsä kehitykseen liittyen.
Kehitetään Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman yritystukijärjestelmää mm.	Ohjelmakaudella 2014-20 elintarvikealan investointeihin käytettävissä oleva julkinen rahoitus (EU:n ja valtion rahoitus) on noin 44 miljoonaa euroa.

selkeyttämällä ohjelmaan liittyvää lainsäädäntöä ja tukiprosenttiporrastuksia sekä kiinnittämällä entistä enemmän huomiota tukien vaikuttavuuteen.	Maataloustuotteita jalostavien mikroyritysten yhteisiin investointeihin kannustetaan korotetulla tukitasolla. Elintarvikealan yleiseen kehittämiseen panostetaan koulutus- kehittämis- ja yhteistyötoimenpitein. 09/2018 mennessä maaseutuohjelmasta myönnetty yritystukia 48,5 milj. € (julkisen tuen osuus valtio+EU), josta: - 6,5 milj. € jalostaville maataloille - 3,1 milj. € paikallisilla markkinoilla toimiville yrityksille - 24,4 milj. € kotimaan markkinoilla toimiville yrityksille - yrityksen perustamiseen ja keksintöasioihin liittyvästä julkisesta tuesta (7 meuroa) iso osa lähiruokayrityksiin.
--	---

Sidosryhmien mielestä Lähiruokaohjelman tavoite vaikuttaa pienimuotoiseen elintarvikejalostukseen ja myyntiin lainsäädännön ja neuvonnan avulla on onnistunut tähän mennessä melko hyvin. Verrattuna edelliseen monipuolistamisen tavoitteeseen onnistumista on tämän tavoitteen kohdalla pidetty hieman parempana.

Kuva 6. Vastausjakauma kysymykseen, kuinka Lähiruokaohjelma on tähän mennessä onnistunut parantamaan pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksia lainsäädännön ja neuvonnan keinoin. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Lähiruokasektorin asiantuntijat ovat haastattelujen perusteella hyvin yksimielisiä siitä, että lainsäädännön ja neuvonnan saralla lähiruoka-asiaa on viety hyvin eteenpäin tekemällä normien purkua ja säädöskuorman keventämistä. Ministeriön ja alan toimijoiden yhteistyön tuloksena on löydetty asioita, joissa sääntelyä on voitu lieventää. Ohjelman aikana on saatu aikaan uudet pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ohjeistukset ja on tehty neuvontaa. Useissa arvioissa todettiin, että lainsäädäntö on nyt pääsääntöisesti kunnossa. Toki edelleen on vaatimuksia, jotka tuntuvat yrittäjistä liian tarkoilta ja tiukoilta, ja alueitten välillä on vielä tulkintaeroja. Tavoitteen edistämiseksi tehty tiedottaminen on asiantuntijoiden kertoman perusteella onnistunut tähän mennessä hyvin. Koska uusi elintarvikelaki on kuitenkin tulossa, tiedottamisen ja koulutusten tarve on jatkossakin ilmeinen.

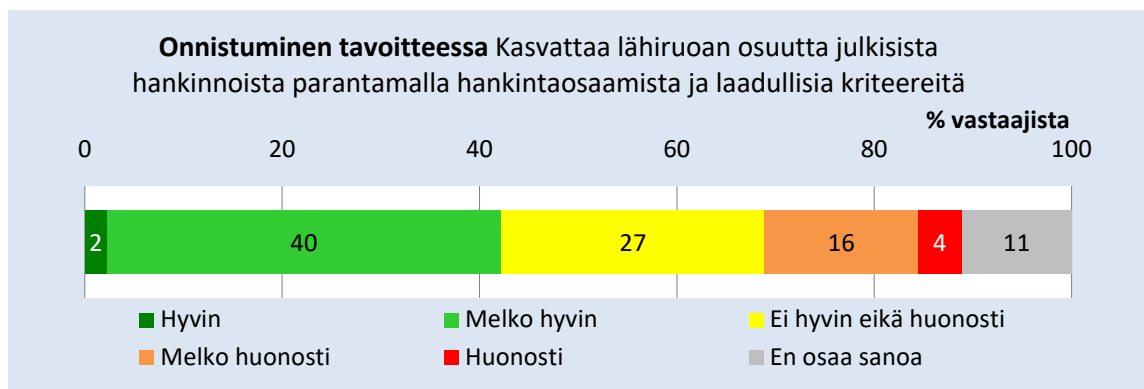
Tavoite 3: Osuuden kasvattaminen julkisista hankinnoista

Lähiruoan lisäämistä julkisissa hankinnoissa koskevan ohjelmataavoitteen toimenpiteiksi on määritelty 1) hankintalainsäädännön kehittäminen ja 2) hankintaosaamista lisäävän ja hankintakäytäntöjä kehittävän toiminnan rahoittaminen, toteuttaminen, neuvonta sekä eri tavoin kuntiin ja maakuntiin vaikuttaminen lähiruuan käytön lisäämiseksi. Seuraavassa taulukossa esitetään tavoitteen alla tehtyjen toimenpiteiden tulokset ohjelman omaan seurantaan perustuen.

Taulukko 4. Lähiruokaohjelman tavoitteessa ”Lähiruoan osuuden kasvattaminen julkisista hankinnoista parantamalla hankintaosaamista ja laadullisia kriteereitä” tehtävät toimenpiteet ja niissä saadut tulokset syyskuuhun 2018 mennessä.

Lähiruoan osuuden kasvattaminen julkisista hankinnoista parantamalla hankintaosaamista ja laadullisia kriteereitä	
TOIMENPIDE	TULOKSET
Kansallisen hankintalainsäädännön kehittäminen edelleen.	Kansallisen hankintalainsäädännön uudistaminen Uusi hankintalaki tuli voimaan 1.1.2017. Uusi laki nosti kansallisen kynnysarvon 60 000 euroon ja mahdollistaa laadun korostamisen ja pk-yritysten huomioimisen hankinnoissa, mitkä osaltaan parantavat lähiruokayritysten mahdollisuuksia.
Hankintaosaamista lisäävien ja hankintakäytäntöjä kehittävien toimenpiteiden rahoitus ja toteutus. Tarjotaan hankintaprosesseissa mukanaoleville ohjeistusta ja neuvontaa sekä kehitetään työkaluja, kriteereitä ja ohjeistusta, jotka mahdollistavat kestävätkin hankinnat. Kannustetaan kuntia ja maakuntia kasvattamaan lähiruoan osuutta hankinnoissaan ja kannustetaan kuntia tekemään lähiruoan käytön edistämisestä päätökset, jotka kirjataan ao. ruokapalvelun strategioihin. Maakunta- ja kuntatasolla edistetään lähiruokaa mm. lisäämällä tuottajien ja hankkijoiden yhteistyötä ja vuoropuhelua sekä levittämällä parhaita käytäntöjä.	MMM on rahoittanut useita hankkeita, joissa kehitetty hankintakäytäntöjä ja -osaamista. Suomen Yrittäjät ry:llä on hankinta-asiamiespalvelu (kattaa myös elintarvikkeet), joka on tällä hetkellä saatavilla 8 alueella, rahoitus mm. SY, EAKR, maakunnan kehittämisraha. Alueilla on ollut useita hankkeita lähiruoan saamiseksi julkisiin hankintoihin: kuntakierroksia, lähiruokafoorumeita ym. kohtaamisten mahdollistamisia. 6/2016 valtioneuvoston periaatepäätös vastuullisista elintarvikehankinnoista: valtion elintarvikehankinnoissa otetaan tehostetusti huomioon ympäristön kannalta hyvät viljelymenetelmät, eläinten hyvinvointi ja terveys sekä elintarviketurvallisuus. 3/2017 Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin: kriteereitä, joita vastuullisesti toteutettavissa ruokahankinnoissa voi käyttää apuna laadittaessa tarjousasiakirjoja. V. 2017 päivitys Lisää lähiruokaa julkisten keittiöiden asiakkaille -oppaaseen: ohjeita ja perusteluita, joilla voidaan edistää erityisesti lähiruoan ja luomun lisäämistä julkisissa keittiöissä. 2017-2018 oppaita vietiin kuntiin eri puolella Suomea toteutetun koulutuskiertueen avulla (Motiva, EkoCentria). 1.1.2018 alkoi valtakunnallinen MAHVA-hanke, jossa edistetään maaseutuyritysten mahdollisuuksia ml. lähiruoka osallistua julkisiin hankintakilpailutuksiin. MMM palkkaa määräaikaisen asiantuntijan vuodeksi (2019 loppuun) tehtävänäan auttaa kuntia ottamaan em. VNP:n vastuullisia hankintakriteerejä huomioon tulevissa hankinnoissaan. Vuonna 2016 tehdyn selvityksen mukaan 35 %:ssa kunnista oli lähiruoan käyttöön kannustava strategia. 10/2018 julkaistun selvityksen mukaan jo 59 %:lla organisaatioista oli tehty lähiruokaa koskevia linjauksia.

Sidosryhmäedustajien kyselyvastausten perusteella Lähiruokaohjelman tavoite kasvattaa lähiruoan osuutta julkisista hankinnoista vaikuttaa kohtalaisen haastavalta tavoitteelta ja näyttää siltä, että tavoitteen eteen pitää tehdä vielä kovasti työtä. Alle puolet vastaajista kokee, että tavoitteessa on tähän mennessä onnistuttu hyvin tai melko hyvin. Viidennes vastaajista on sitä mieltä, että onnistuminen on ollut melko huonoa tai huonoa.

Kuva 7. Vastausjakauma kysymykseen, kuinka Lähiruokaohjelma on tähän mennessä onnistunut kasvattamaan lähiruoan osuutta julkisista hankinnoista parantamalla hankintaosaamista ja laadullisia kriteereitä. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Asiantuntijoiden haastatteluissa esittämän näkemyksen perusteella voi sanoa, että vaikka eri toimijat ovatkin olleet aktiivisia ja vieneet lähiruokasanomaa julkisiin hankintoihin, asian etenemisen tiellä on useita esteitä. Esimerkiksi hankintojen keskittyminen ja sen myötä hankintayksiköiden suuri koko ja jäykkyys edellyttävät monesti sitoutumista suuriin toimitusmääriin, eikä yrityksissä pystytä välttämättä vastaamaan muihinkaan kilpailutusten vaatimukseen. Julkiset hankinnat saattavat myös olla yrittäjien näkökulmasta vähemmän houkuttelevia, koska kuluttajille suoraan myydyistä tuotteista saadaan parempi kate. Julkisista hankinnoista vastaavien kohdalla saattaa tavoitteen edistymisen tiellä olla se, ettei ole aikaa tai innostusta lähteä selvittämään, mistä lähiruokaa ylipäänsä voisi saada. Lähiruoan hankintaan kerrottiin vielä myös liittyvän arveluja, että sen hankkiminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Näiden syiden vuoksi niin julkisten tahojen kuin yrittäjienkin hankintaosaamista pitää edelleen kasvattaa. Kuntiin ja muihin julkisen sektorin organisaatioihin tarvitaan myös ruokapalvelustrategiat, joissa lähiruoan käyttöön on varauduttu kustannustenkin osalta. Vaikka lähiruoan osuus ruokahankinnoista onkin toisissa kunnissa/organisaatioissa lisääntynyt, monin paikoin asian eteen tehtävä työ on aloittamista vaille valmis. Toisaalta kysymyksessä ovat pitkäkestoiset prosessit, joissa kehitys näkyy hitaasti. Yhtenä syynä tähän ovat useampivuotiset hankintasopimukset.

Tavoite 4: Alkutuotannon mahdollisuuksien parantaminen

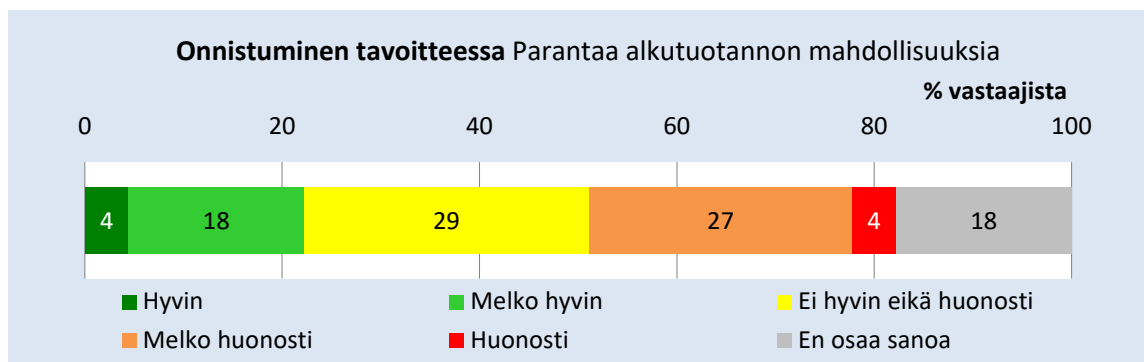
Tavoitteeseen parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia on Lähiruokaohjelmassa tarkoitus päästä toisaalta paikalliseen tuotantoon ja suoramyyntiin keskittyvän ohjelmavalmisteluun avulla, toisaalta yhdistämällä lähiruokaideologia maatalouteen liittyviin politiikka-toimiin. Seuraavassa taulukossa esitetään tässä tavoitteessa tehtyjen toimenpiteiden tulokset ohjelman omaan seurantaan perustuen.

Taulukko 5. Lähiruokaohjelman tavoitteessa "Alkutuotannon mahdollisuuksien parantaminen" tehtävät toimenpiteet ja niissä saadut tulokset syyskuuhun 2018 mennessä.

Alkutuotannon mahdollisuuksien parantaminen	
TOIMENPIDE	TULOKSET
Aloitetaan "paikallinen tuotanto ja suoramyynti" -ohjelman valmistelu yhteistyössä tuottaja- ja neuvontajärjestöjen kanssa.	Maatalouden erityiskomitea hylkäsi v. 2014 esityksen EU-laajuisesta vapaaehtoisesta "oman tilan tuote" -laatuilmallisesta eikä valmistelu EU-tasolla ole tämän jälkeen edennyt. Lähiruokaohjelmassa paikallisuutta koskeva määritelmä, Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa 2014–2020 paikallistuotannon ja -markkinoiden lyhyissä jakeluketjuissa jakelu koskee vain yhtä välikättä, alueilla omia lähiruokamerkkejä.

	<p>Aitojamakuja II -hanke: v. 2013-14 aitojamakuja.fi-portaaliin elintarvikeyritysten lisäksi myös suoramyyntiä harjoittavat tilat, 9/2014 maataloilille suoramyyntiopus, 2014-15 suoramyyntikoulutusta.</p> <p>Suoramyyntiin liittyviä koulutuksia on jatkettu Aitojamakuja II-hankkeessa ja sen jälkeen toteutetussa Lähiruoan koordinaatiohankkeessa. Eviran pk-neuvontahanke on edistänyt myös suoramyyntiä ohjeistuksillaan, koulutuksin ja webinaarein.</p> <p>Lähiruoan koordinaatiohanke yhdessä useiden tuottaja- ja neuvontajärjestöjen kanssa lanseerasi Suomeen valtakunnallisen Osta tilalta -päivän, joka v. 2018 järjestettiin 3. kerran (mukana 237 maatilaa).</p>
Maatalouteen liittyvissä politiikkatoimissa tunnistetaan alkutuotannon tuotteiden ja niiden jalostuksen ja markkinoille saattamisen sekä lyhyiden jakeluketjujen mahdollisuudet ja tukijärjestelmin niitä tukevat investoinnit. Investointeja kannustavien tukijärjestelmien vaikutavuutta parannetaan.	<p>Maatilojen kehitysnäkymät 2014 -tutkimuksen (TNS Gallup, rahoitus MMM ja MTK) mukaan maataloilla on yhä suurempaa kiinnostusta lähiruoan tuotantoon, jatkojalostukseen ja myyntiin. Jopa 3000 tilaa haluaa toteuttaa pelkästään suoramyynti-investointeja, lisäksi nousussa on edelleen omien raaka-aineiden jatkojalostus ja niihin liittyvät investoinnit.</p> <p>Maatalouden investointeja tuetaan osana Manner-Suomen maaseudun kehittämishohjelmaa 2014-2020. Erillisenä tukikohteena on mm. maataloustuotteiden myyntikunnostukseen liittyvät investoinnit. Kaikkiin investointeihin sovelletaan valintamenettelyä, valintakriteereissä huomioidaan mm. hankkeen mahdollinen liittyminen osaksi lähituotantoketjua.</p> <p>09/2018 mennessä maaseutuohjelmasta myönnetty yritystukia 48,5 milj. € (julkisen tuen osuus valtio+EU), josta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 6,5 milj. € jalostaville maataloille - 3,1 milj. € paikallisilla markkinoilla toimiville yrityksille - 24,4 milj. € kotimaan markkinoilla toimiville yrityksille - yrityksen perustamiseen ja keksintöasioihin liittyvästä julkisesta tuesta (7 meuroa) iso osa lähiruokayrityksiin.

Sidosryhmien näkemyksen mukaan Lähiruokaohjelman tavoite parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia on onnistunut syksyyn 2018 mennessä ohjelman tavoitteista heikoiten. Vajaa kolmasosa kyselyyn vastanneista antaa tavoitteen onnistumisesta negatiivisen arvioon, kun positiivisella kannalla on vastaajista runsas viidennes.

Kuva 8. Vastausjakauma kysymykseen, kuinka Lähiruokaohjelma on tähän mennessä onnistunut parantamaan alkutuotannon mahdollisuuksia. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Useat haastatellut asiantuntijat näkevät alkutuotannon haasteet niin suurina, että alan mahdollisuuksien parantaminen Lähiruokaohjelman puitteissa koetaan jopa ylivoimaiseksi tehtäväksi. Haastatteluissa tuli esille, että asian edistämiseksi on tähän mennessä kuitenkin ollut paljon satsauksia: tuottajaverkoston ja jakelukanavien toimintaa on edistetty, investointitukea myönnetty, yrittäjien jaksamisen kehittämiseen on ollut hankkeita, pienimuotoiseen yritystoimintaan liittyviä säädöksiä on helpotettu, koulutuksia on järjestetty ja oppaita laadittu. Esille myös nostettiin, että tuottajille on tullut mahdollisuus

viljellä uusia kasveja, mm. härkäpapua, hamppua, kvinoaa, makeaa lupiinia. Eräissä haastattelussa esitettiin, että pitäisi kampanjoida lähiruoan merkityksestä aluetalouteen, jolloin kuluttajat saisivat tietoa omien valintojensa merkityksestä alueen toimeentulolle.

Tavoite 5: Yhteistyön tiivistäminen

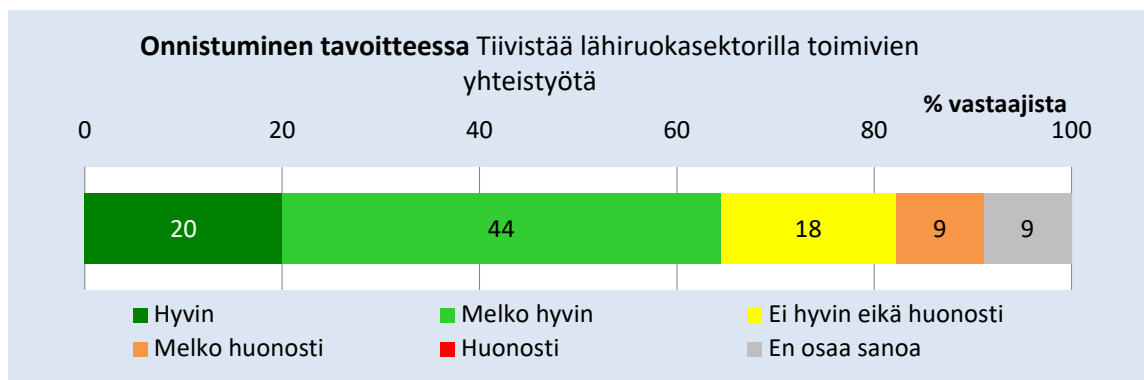
Lähiaruokasektorilla toimivien yhteistyön tiivistämistä koskevalle tavoitteelle on Lähiaruokaohjelmaan kirjattu kolme toimenpidettä: 1) vaikuttaminen maakuntien ja ELY-alueiden strategioihin, 2) ohjelman ja alueiden välisen asiantuntijaverkoston ylläpito ja 3) koordinaatiohankkeiden käynnistäminen ja toteutus. Seuraavassa taulukossa esitetään tavoitteen edistämiseksi tehtyjen toimenpiteiden tulokset ohjelman omaan seurantaan perustuen.

Taulukko 6. Lähiaruokaohjelman tavoitteessa ”Lähiaruokasektorilla toimivien yhteistyön tiivistäminen” tehtävät toimenpiteet ja niissä saadut tulokset syyskuuhun 2018 mennessä.

Lähiaruokasektorilla toimivien yhteistyön tiivistäminen	
TOIMENPIDE	TULOKSET
Elintarvikealan kehittäminen ja lähiruoka tunnustetaan maakuntien kehittämisstrategioissa ja -ohjelmissa sekä ELY-keskusten alueellisissa kehittämisohjelmissa.	Lähiaruoka yhtenä kehittämisen painopistealueena jokaisessa ohjelmakautta 2014-20 koskevassa maakunnan kehittämisstrategiassa ja -suunnitelmassa ja ELY-keskusten laatimissa alueellisissa kehittämisohjelmissa. Alueellisesta rahoituksesta on lähiruokasektorille mahdollista hakea yritys- ja kehittämistukia.
Alueilla on Lähiaruokaohjelman vastuuhenkilöitä, jotka toimivat kontaktina ohjelman ja alueellisen toiminnan välillä.	1/2014 asti toimi valtakunnallinen elintarvikealan pk-yrittäjyyden kehittämiseen keskittynyt YTR:n Ruoka-Suomi-teemaryhmä, jonka aluejäsenet olivat Lähiaruokaohjelman vastuuhenkilöinä omilla alueillaan. Teemaryhmätoiminnan päätyttyä vastuuhenkilöverkostoksi tuli aitojamakuja-alueverkosto, jossa osin samoja henkilöitä kuin Ruoka-Suomi-verkostossakin. Valtakunnallinen Lähiaruoan koordinaatiohanke aloitti 6/2015 ja päättyi 10/2018. Lähiaruokaohjelman koordinaatio ja lähiruoan koordinaatiohanke ovat tehneet tiivistä yhteistyötä koko ajan. Lähiaruoan koordinaatiohanke on koonnut lähiruokaverkoston, jonka jäsenet toimivat oman alueensa lähiruokahankkeiden vetäjinä ja kontaktina valtakunnalliseen kehittämistoimintaan. Valtak. ruokasektorin koordinaatiohanke 9/2018–8/2012, jonka puitteissa lähiruokaverkoston kokoontumiset/yhteistyö jatkuvat.
Ohjelmakaudella 2014-20 käynnistetään aluerahoituksella jokaiselle alueelle monivuotiset elintarvikealan ja lähiruoan kehittämisen koordinaatiohankkeet. Ohjelmakaudella 2014–20 mahdollistetaan myös alueellista keh. toimintaa tukevien valtak. koordinaatiohankkeiden toteuttaminen.	Alueellisten, valtakunnallisten ja koordinaatiohankkeiden ml. lähiruoka haku käynnistyi 11.5.2015. Alueilla on ollut aktiivista valmistelua alueellisista ja alueiden välisistä koordinaatiohankkeista. Ohjelmakaudella 2014-2020 on toteutettu useita valtakunnallisia koordinaatiohankkeita. Lähiaruoan koordinaatiohanke on toiminut tiiviissä yhteistyössä Lähiaruokaohjelman koordinaation kanssa. Aluetasolla on omat lähiruokasektorin laajat koordinoivat hankkeet. Syksyllä 2018 aloittaa lähiruoka-, luomu- ja luonnontuotealat yhdistävä valtakunnallinen ruokasektorin koordinaatiohanke.

Sidosryhmien mielestä Lähiaruokaohjelman tavoite tiivistää lähiruokasektorilla toimivien yhteistyötä on onnistunut tähän mennessä verrattain hyvin. Kun yhteistyötavoitetta peilaa muihin ohjelman tavoitteisiin, tämän tavoitteen edistämässä ohjelman koetaan onnistuneen hieman keskimääräistä paremmin.

Kuva 9. Vastausjakauma kysymykseen, kuinka Lähiruokaohjelma on tähän mennessä onnistunut tiivistämään lähiruokasektorilla toimivien yhteistyötä. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Arvioinnissa haastatellut asiantuntijat toivat esille, että ohjelman puitteissa tehty yhteistyö ja sen kehittäminen on mennyt askel askeleelta eteenpäin, mutta tekemistä tavoitteen edistämisen suhteen riittää jatkossakin. Useissa kommentteissa kiinnitettiin erityisesti huomiota valtakunnallisen lähiruokan koordinaatiohankkeen merkitykseen tämän tavoitteen edistämisessä. Eräissä haastattelussa pidettiin lähiruokasektorilla kehittämistyötä tekevien toimijoiden joukkoa pienenä, ”kourallisena”, ja peräänkuulutettiin kehittämisrahoitusta myös ydinjoukon ulkopuolelle, jolloin voitaisiin saada toimintaan uusia näkökulmia. Muita haastatteluissa esille tulleita yhteistyöhön liittyviä kehittämistarpeita olivat mm. tarve saada lisää konkretiaa keskustelujen sijaan, lisätä ja kehittää yritysten välistä ja tuottajien välistä yhteistyötä ja hakea ylipäänsä erilaisia yhteistyömalleja. Tällaisista malleista mainittiin esimerkkeinä tuottajaosuuskunnat, välittäjät tai muut rakenteet, joiden kautta tuottajat saavat lähituotteensa markkinoille.

Tavoite 6: Arvostuksen lisääminen

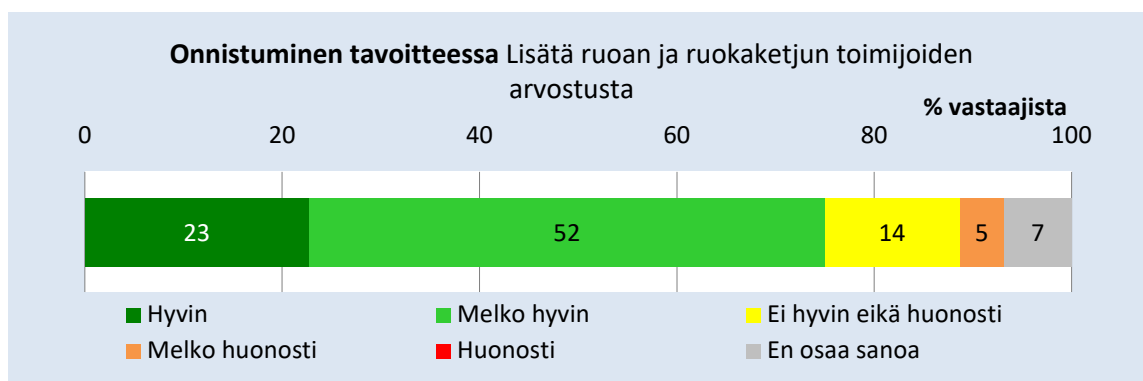
Ohjelman tavoite lisätä ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostusta pyritään saavuttamaan eri neuvontajärjestöjen toiminnan kautta sekä sisällyttämällä ruoka- ja ravitsemusnäkökulmaa kasvatukseen ja koulutuksen eri asteille. Seuraavassa taulukossa esitetään tavoitteen alla tehtyjen toimenpiteiden tulokset ohjelman omaan seurantaan perustuen.

Taulukko 7. Lähiruokaohjelman tavoitteessa ”Ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostuksen lisääminen” tehtävät toimenpiteet ja niissä saadut tulokset syyskuuhun 2018 mennessä.

Ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostuksen lisääminen	
TOIMENPIDE	TULOKSET
Lisätään kansalaisten arjen valmiuksia kotitalousasioissa mm. ruoan käsittely- ja valmistustaitoja edistävien neuvontajärjestöjen kuten maa- ja kotitalousnaiset, Suomen 4H-liitto ja Martat, toiminnan kautta.	Neuvontajärjestöjen valtionavut kehysleikkauksista huolimatta takaavat neuvontatoiminnan jatkuvuuden. MMM:n tulossopimuksissa neuvonnan kanssa lähiruoka mukana. V. 2012-2014 MMM on rahoittanut useita hankkeita koskien lasten ja nuorten ravitsemusta ja terveyttä. V. 2013 hankehaussa yhtenä painopisteenä oli ”Nuoret ja ruokaketju” (Lisätään erityisesti nuorten tietämystä ruokaketjusta ja sen vaikutuksista työllisyyteen, huoltovarmuuteen, ympäristöön sekä ruoan terveellisyyteen ja laatuun). V. 2015–18 MMM:n rahoituksella useita ravitsemukseen ja ruokakasvatukseen liittyviä hankkeita.

	Järjestöillä on käynnissä lukuisia kotitalouden hallintaan liittyviä hankkeita, kurseja ja kampanjoita.
Edistetään ruokakasvatusta sisällyttämällä ruoka- ja ravitsemusnäkökulmaa varhaiskasvatukseen, peruskoulun ja lukion eri oppiaineisiin, opettajankoulutuksiin sekä toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Kohdennetaan käytettävissä olevia resursseja kotitalousopetukseen ja tuetaan sen valinnaisuutta.	<p>Opetussuunnitelmien perusteiden muutoksen myötä kotitalous valinnaiseksi aineeksi myös alakouluihin. Kunnat itse päättävät, ottavatko ne aineen kouluihinsa.</p> <p>MMM rahoitti ostopalveluna hankinnan, jossa on työstetty aineistoa ruokakasvatusteen sisällyttämiseksi paikallisiin opetussuunnitelmiin, jotka tulevat käyttöön 1.8.2016. Aineisto saatavilla Opetushallituksen edu.fi-sivuilta.</p> <p>Opetushallitus on koonnut kouluruokaverkoston, joka kehittää edelleen kouluruokailuun ja ruokakasvatukseen liittyviä teemoja. ELO-Säätiö on koonnut epävirallisen verkoston, joka suunnittelee ja tekee kouluruoan ja -ruokailun arvostuksen lisäämiseksi erilaisia kampanjoita ja tiedontuotantoa.</p> <p>V. 2015–18 MMM:n rahoituksella useita ravitsemukseen ja ruokakasvatukseen liittyviä hankkeita.</p> <p>Uudet suositukset kouluruokailuun 1/2017 ja varhaiskasvatukseen 12/2017, niihin liittyvät kuntakiertueet MMM:n rahoituksella.</p> <p>Kouluruokailun 75-vuotisjuhlavuoden viestintään liittyvä palvelu ja 12/2018 Espoossa järjestettävän kv. kouluruokailuun ja ruokakasvatukseen liittyvän seminaarin järjestelyt MMM:n rahoituksella.</p> <p>9/2018 käynnistyi laaja kaksivuotinen Ruokatutka-kampanja, joka tutustuttaa lapset ja nuoret terveellisiin ruokailutapoihin ja kertoo myös ruoan alkuperästä. Kampanja tuottaa aineistoja opettajille ja muille kasvattajille.</p> <p>MMM, MTK ja SLC käynnistivät 2018 alussa Läheltä parempaa -kampanjan, jolla haastetaan kuluttajia miettimään ruokansa alkuperää, ja myös kysymään alkuperästä niin kaupassa kuin ammatteissa.</p>

Sidosryhmäedustajien kyselyvastausten perusteella Lähiruokaohjelman tavoite lisätä ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostusta on onnistunut ohjelman tavoitteista parhaiten. Vastaajista kolme neljästä on sitä mieltä, että tavoitteessa on tähän mennessä onnistuttu hyvin tai melko hyvin. Kenenkään vastaajan mielestä tavoitteessa onnistuminen ei ole ollut huonoa ja vain pari vastaajaa pitää onnistumista melko huonona.

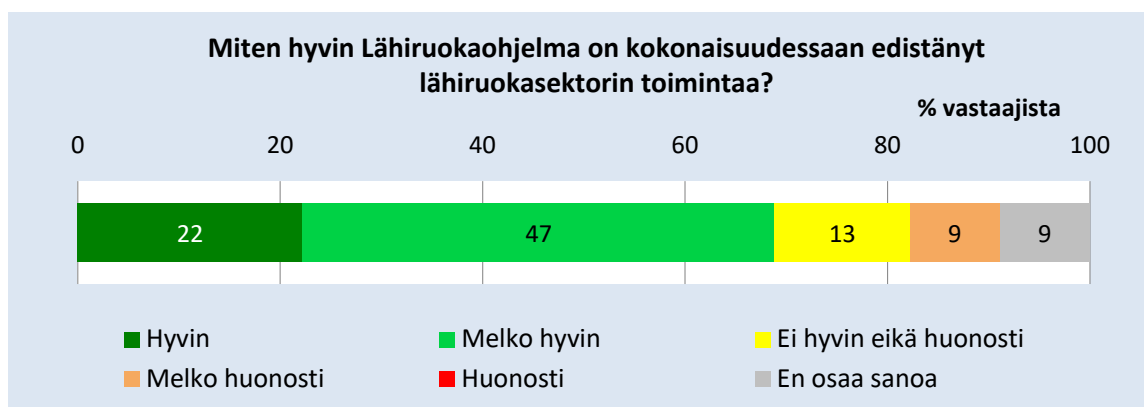

Kuva 10. Vastausjakauma kysymyksen, kuinka Lähiruokaohjelma on tähän mennessä onnistunut lisäämään ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostusta. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Haastatteluissa asiantuntijat totesivat, että tilanne arvostuksen suhteen on muuttunut paljonkin myönteiseen suuntaan, mutta asian eteen tehtävää työtä ei voi lopettaa vaan työnsarkaa aiheen parissa riittää jatkossakin. Haastatteluissa tuotiin esille myös paradoksi, jonka mukaisesti elintarvikkeiden tuonti ulkomailta Suomeen on kasvanut samalla kun maassa on vallalla vahva kotimaisuuden arvostus. Perinteisesti etenkin suomalaisen ruoan puolesta on kampanjoitu, mutta edelleen osalle kuluttajista on aivan sama, mistä ruoka tulee. Sen vuoksi tietoa lähiruoastakin pitää lisätä ja luottaa siihen, että tiedon lisääntyessä lähellä tuotetun ruoan arvostus kasvaa. Kysymyksen todettiin olevan pitkäjänteisestä arvokasvatuksesta, johon tulee panostaa, mutta jossa ei ole pikavoittoja tarjolla, vaan tulosten saamisen aikajänne voi olla kymmeniä vuosia. Kotitalousopetuksen merkitys on tässä mielessä suuri; sen kautta on mahdollista jakaa materiaalia, tiedottaa, tehdä tuottajien työtä näkyväksi ja opettaa tuotteiden käytössä. Arvostuksen lisäämiseksi edelleen tarvitaan myös käytännön esimerkkejä siitä, kuinka lähiruokaa käytetään kouluissa, päiväkodeissa jne. Näiden esimerkkien kautta voidaan näyttää, miten paikallisesta ruuasta nautitaan tai miten ravintolat käyttävät ja ottavat lähiruuan osaksi omaa tuotteistustaan ja markkinointiaan. Hyvänä osoituksena ruoan ja ruokaketjun toimijoiden arvostuksen lisääntymisestä pidettiin sitä, että kauppa- ja elintarvikealustajat ovat viime aikoina nostaneet esille kotimaisia tuottajia ja kotimaiselle tuotannolle ja koko ruokaketjulle on saatu luotua positiivista imagoa. Viimeaikaisena suuntauksena esille tuotiin myös se, että monet kuluttajat haluavat itse kasvattaa osan ruoastaan, minkä arveltiin omalta osaltaan vaikuttavan lähiruuan arvostukseen.

Onnistuminen lähiruokasektorin toiminnan edistämiseksi kokonaisuudessaan

Kyselyssä sidosryhmien edustajia pyydettiin arvioimaan, miten hyvin Lähiruokaohjelma on kokonaisuudessaan edistänyt lähiruokasektorin toimintaa. Vastaajien arvio ohjelman kokonaissuoriutumuksesta ja hyödystä lähiruokasektorille on myönteinen; runsas viidesosa vastaajista koki ohjelman ansiot kokonaisuudessaan hyviksi ja liki puolet melko hyviksi. Vain yksi vastaaja kymmenestä arvioi, että ohjelma on edistänyt lähiruokasektorin toimintaa melko huonosti.

Kuva 11. Vastausjakauma kysymykseen, miten hyvin Lähiruokaohjelma on kokonaisuudessaan edistänyt lähiruokasektorin toimintaa. (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Kyselyvastaajia pyydettiin sanallisesti tarkentamaan, **mitkä asiat** heidän mielestään **ovat erityisesti Lähiruokaohjelman ansiota**. Eniten mainintoja tuli kansallisen näkyvyyden lisääntymisestä. Kun lähiruoka-asiaa on pidetty esillä ja sen yleinen tunnettavuus on lisääntynyt, sitä kautta kerrottiin saadun myös vaikutuksia aikaan. Ei voi vähätellä myöskään Lähiruokaohjelman virallista statusta, mikä antaa taustatukea ja auttaa eri tahoja perustelemaan lähiruokasektorin edistämiseen tähtäviä toimiaan.

Toiseksi eniten Lähiruokaohjelman ansioksi nostettiin aikaansaannokset julkisiin hankintoihin liittyen: aihetta koskevat keskustelunavaukset ja kehittämistoimet, hankintalain muuttaminen ja lain soveltamiseen liittyvän tietoisuuden lisääminen, hankintaosaamisen lisääntyminen. Vaikka lähiruoan osuuden kasvattaminen julkisista hankinnoista koetaankin tehtävänä kohtalaisen haasteelliseksi, näyttävät siihen liittyvät toimet kuitenkin tämän sidosryhmien näkemyksen perusteella tuottaneen hedelmää.

Odotuksen mukaisesti useilla sidosryhmien edustajilla oli vaikeuksia tunnistaa, mitkä asiat lähiruokasektorin kehityksessä ovat juuri Lähiruokaohjelman ansiota. Ilmeisen paikkaansa pitävä onkin havainto, että moni asia on mennyt eteenpäin verkostoyhteistyön ansiosta, mistä sinänsä voi pitkälti kiittää juuri ohjelmaa. Sidosryhmien keskuudessa pidettiin myös hyvänä sitä, että lähiruoka-asian tiimoilla tehtäviä kehittämistoimia on johdettu määrätietoisesti maa- ja metsätalousministeriöstä käsin. Aikaansaavalla verkostolla on lisäksi ollut yhdessä jaettu tavoitetila, jota kohden on kuljettu.

Parissa vastauksessa korostettiin Lähiruokaohjelman merkitystä elintarvikelainsäädännön selkeyttämisessä. Sen lisäksi yksittäisiä mainintoja ohjelman ansioksi olivat lähiruokatermin yleistyminen, suoramyynnin ja jalostuksen kehittyminen, lähiruoan arvostuksen kasvu, lähiruoan parempi huomioiminen ruokamatkailussa, hankeosaamisen kasvu sekä painotukset maaseudun kehittämisohjelmassa, tutkimusrahoituksessa ja vihreän talouden rahoituksessa.

Sidosryhmiä pyydettiin erikseen kertomaan, mitkä ovat heidän mielestään **ohjelman tärkeimmät aikaansaannokset**. Vastauksissa korostuvat erityisesti Lähiruokaohjelman myötä tapahtunut tiedon lisääntyminen lähiruoasta sekä tunnettavuuden ja arvostuksen lisääntyminen. Lähiruokaohjelman sanottiin mm. nostaneen lähiruoan merkitystä yleiseen tietoisuuteen sekä kuluttajatasolla että ammattikeittiötasolla. Muita hieman vähemmän esille nostettuja ohjelman aikaansaannoksia sidosryhmien näkökulmasta olivat yhteistyön kehittyminen sekä pienten toimijoiden ja tarjonnan lisääntyminen. Seuraavassa on muutamia näitä näkökulmia hyvin kuvaavia kommentteja:

- *Lähiruokatietoisuuden parantaminen yleisesti, joka tasolla.*
- *Kuluttajien arvostus kotimaista tuotantoa kohtaan on parantunut.*
- *Toimivaa tiedotusta, viestintää, aineistoja ja vaikuttamista.*
- *Lähiruoan merkityksen esilletuominen! On kestäväää ja vastuullista toimintaa, raha pysyy alueella.*
- *Verkostoituminen ja sitkeä lähiruuan puolesta puhuminen.*
- *Hankintalain mahdollisuuksien tuominen esiin.*
- *Ketjun yhteistyön kehittyminen sekä markkinaymmärryksen paraneminen. Lähiruokaa tuotetaan ja jalostetaan enemmän markkinalähtöisesti. Ruokapiirit ja vastaavat ovat lisääntyneet.*
- *Hankintaohjeistukseen liittyvät oppaat ja kuluttajille tiedottaminen ja tuottajien arvostuksen edistäminen.*
- *Pienten toimijoiden lisääntyminen.*

Sidosryhmiltä pyydettiin näkemyksiä myös siitä, **missä asioissa Lähiruokaohjelma ei ole** heidän mielestään **vielä onnistunut riittävän hyvin**. Vastaukset painottuivat selkeästi yhteen teemaan: julkisella sektorilla käytetään edelleen liian vähän lähiruokaa. Asia näyttää kulminoituvan siten julkisiin hankintoihin ja ammattikeittiöihin. Kuntien, koulujen ruokapalveluiden ja julkisen sektorin toimijoiden ylipäänsä toivottiin ottavan lähiruoka-asia tosissaan työn alle. Nyt asia otetaan liian harvoin tosissaan. Muita yksittäisiä esille nostettuja asioita, joihin ohjelma ei ole vielä onnistunut riittävästi vaikuttamaan (tai asiaa jarruttavat), olivat lähiruokayritysten pienet resurssit, painottuminen pieniin toimijoihin, tuotannon ja jatkojalostuksen kehittäminen, toiminnan perustuminen liikaa

hankerahoitukseen, kaupan keskusliikkeiden vähäinen panostaminen asiaan, tuotteiden tasainen saatavuus, teeman sisäisen koordinaation ja yhteistyön puute, suoramyynnin liika monimutkaisuus, vaikuttavuuden osoittaminen jne. Seuraavassa on esillä haasteita hyvin kuvaavia suoria lainauksia:

- *Koulujen ruokapalvelut edelleen joutuvat käyttämään vain hankintasopimuksissa olevia tuotteita, sen sijaan, että voisivat hyödyntää lähiruokaa ja kausituotteita.*
- *Kuntien kannustaminen lähiruuan käyttöön. Tarvittaisiin "määräys" tai muu voimakas tahotilan esittäminen valtion hallinnolta, jotta kunnissa asia otettaisiin oikeasti tosissaan ja työn alle. On liian helppoa olla tekemättä mitään, vaikka asia on kunnan elinvoiman ja yritystoiminnan kannalta erittäin merkittävä.*
- *Julkinen päätöksen teko on edelleen hyvin hyvin hidasta eikä kaikki julkisen sektorin toimijat ota asiaa ollenkaan tosissaan.*
- *Säädösten yksinkertaistaminen - suoramyynni liian monimutkaista - vaateet elintarviketurvallisuukselle suosivat megalomaanisen kokoluokan toimijoita - ei pieniä tuottajia.*
- *Kaupan keskusliikkeet ei ole vielä panostanut siihen. Lähiruokaa saa edelleen parhaiten suoraan tekijältä, ruokapiirin kautta tai erillisistä myyntipisteistä.*
- *Teeman sisäisen koordinaation ja yhteistyön puute. Teemaa rahoitetaan melko suurissa määrin Manner-Suomen maaseutuohjelman rahoituksella, mutta koordinaatio ei ole riittävästi tehokasta. Erilaisia jo nykyisinkin rahoitettaviin teemoihin liittyviä ohjelmia tulee päällekkäiseksi jo olemassa olevan toiminnan kanssa.*
- *Liikaa toiminta jää vielä puuhastelun tasolle. Määrät ja tasainen saatavuus vielä huonolla tasolla. Hiljaisena aikana ongelma mitä tehdään tavaralle, jos kauppa ei käy.*
- *Kun Lähiruokaohjelmassa on pureuduttu pieniin toimijoihin, on unohdettu, että maatalouden raaka-aineista edelleen ylivoimaisesti suurin osa ohjautuu suurempaan jalostavaan teollisuuden, jonka menestyksellä on iso kansantaloudellinen merkitys ja jolla on oikeasti potentiaalia myös vientiin.*

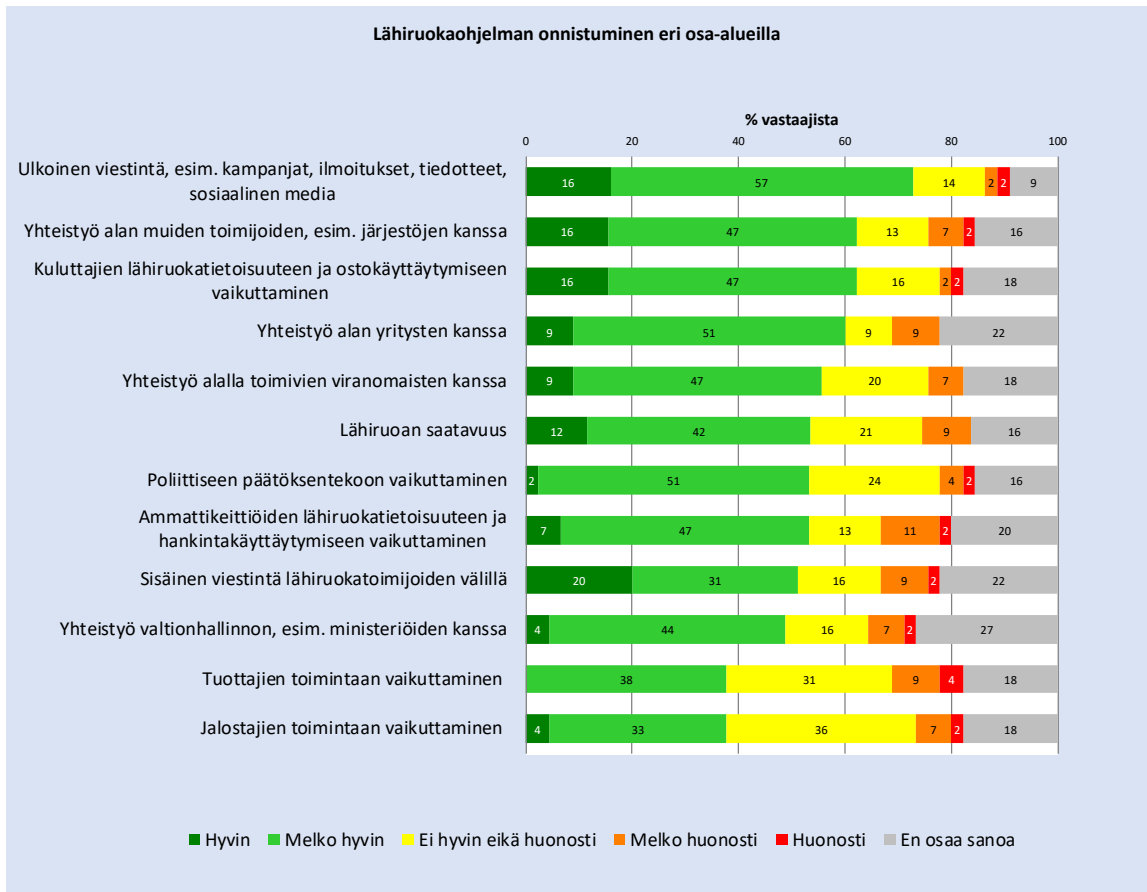
Sidosryhmiltä kysyttiin, millaisen (koulu)**arvosanan** he antavat kokonaisuudessaan Lähiruokaohjelman tähänastiselle onnistumiselle. He antoivat numeroita aina alhaisimmasta mahdollisesta ylimpään mahdolliseen arvosanaan, vastausten painottuessa arvosanoihin 7, 8 ja 9. Sidosryhmien vastausten keskiarvoksi muodostui 7,7, eli kokonaisuudessaan voidaan puhua tyydyttävän ja hyvän välimaastosta.

3.2 Onnistuminen toiminnan eri osa-alueilla

Lähiruokaohjelman **toteutukseen liittyvien erilaisten prosessien onnistumisesta** haettiin mielipiteitä ohjelman sidosryhmien edustajilta. Tässä luvussa käsitellään saatuja näkemyksiä mm. viestinnän, vaikuttamisen, saadun taustatuen, yhteistyön ja väliarvioinnin esitysten huomioimisen näkökulmista.

Onnistuminen eri osa-alueilla

Arvioinnissa toteutetussa kyselyssä selvitettiin, mitä mieltä sidosryhmien edustajat ovat erilaisista Lähiruokaohjelman osa-alueiden onnistumisesta. Vastausjakaumat kysymyksen esitetään seuraavassa kuvassa.

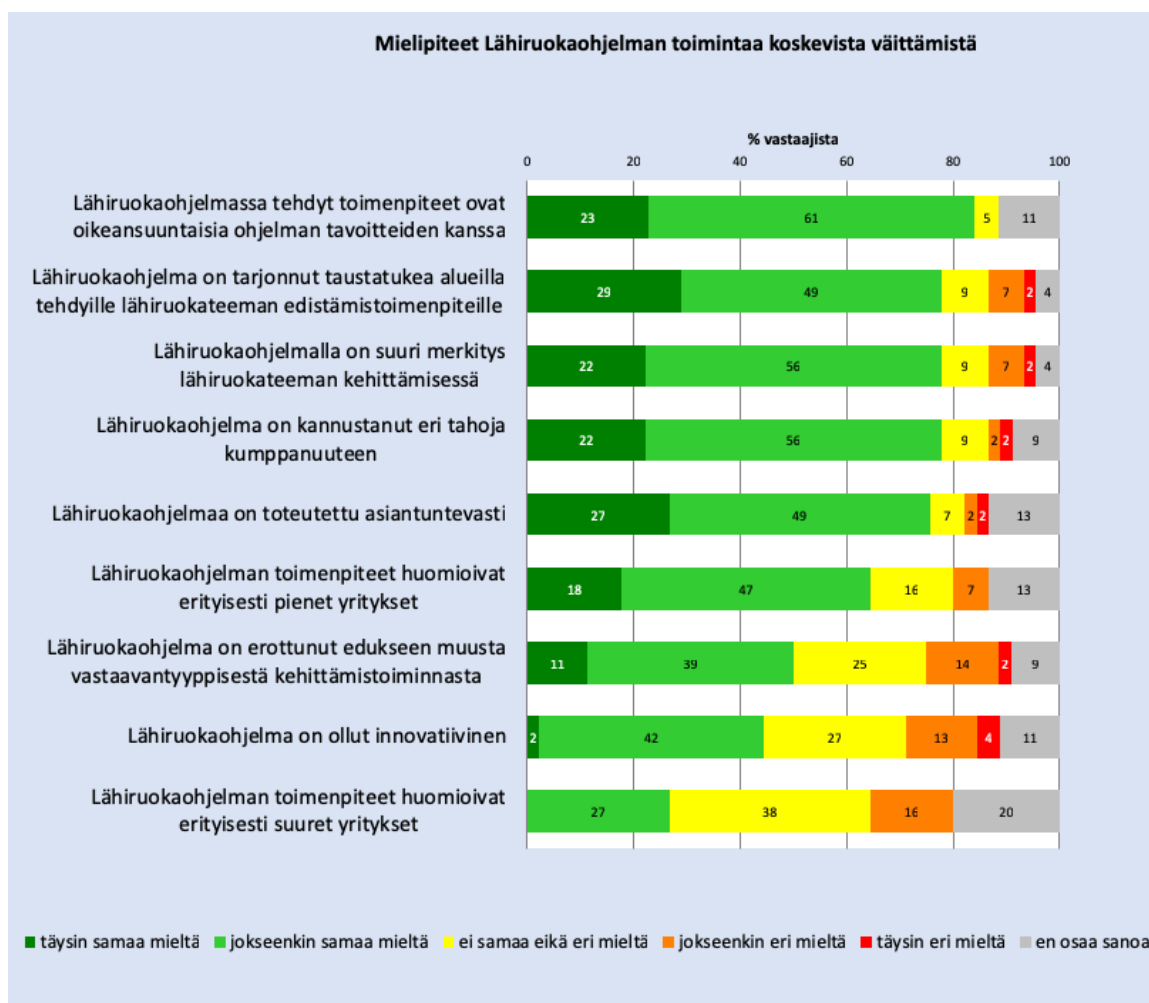
Kuva 12. Vastausjakauma kysymykseen, miten Lähirookaohjelma on mielestäsi onnistunut seuraavilla osa-alueilla? (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Sidosryhmät suhtautuivat esitettyihin väittämiin kokonaisuudessaan myönteisesti. Lähirookaohjelma on onnistunut esitetyistä väittämistä parhaiten ulkoisessa viestinnässä ja heikoiten jalostajien ja tuottajien toimintaan vaikuttamisessa. Ohjelma on ollut onnistunut myös yhteistyössä alan muiden toimijoiden, yritysten ja viranomaisten kanssa ja kuluttajien lähiroukatietoisuuteen ja ostokäyttäytymiseen sekä lähirooan saatavuuteen vaikuttamisessa. Sidosryhmät ovat pääsääntöisesti nähneet ohjelman onnistuneen myös poliittiseen päätöksentekoon, ammattikeittiöiden lähiroukatietoisuuteen sekä hankintakäyttäytymiseen vaikuttamisessa, sisäisessä viestinnässä lähirookatoimijoiden välillä ja yhteistyössä valtionhallinnon kanssa. Sanallisista tarkennuksista nostettiin erityisesti esille se, että onnistumista on vaikea arvioida, koska on vaikea hahmottaa mikä on Lähirookaohjelman mahdollista onnistumista ja ohjelman vaikutuksia on vaikea erottaa siten kokonaiskehityksestä. Seuraavassa on esillä lisäksi muita yksittäisiä esille nostettuja näkökulmia:

- Tiedotus ei koskaan ole riittävä. näkyvyyttä ja toimintaa tarvitaan myös ja erityisesti paikallistasolla - valtakunnan tason toiminta ei riitä.
- Julkiset ammattikeittiöt joutuvat kilpailuttamaan mm. hinnan mukaan monissa kunnissa ja tämä edelleen haaste.
- Lähirookatoimijoiden (kehittäjätahojen) yhteistyö ei mielestäni ole tarpeeksi hyvä. Usein eri hankkeissa tehdään samoja toimintoja ja asioissa ei päästä eteenpäin. Tarvittaisiin enemmän konkreettisia toimenpiteitä ja ohjeistusta, miten lähirooan saatavuutta ja käyttöä voisi parantaa.
- Suoraan tuottajiin ja jalostajiin vaikuttaminen tapahtuu alueellisilla toimilla, joihin valtakunnallinen ohjelma antaa hyvän tuen.

- Vähittäiskauppa ja julkinen ruokasektori ovat edelleen haasteellisia. Siellä kustannuspaineet ovat niin merkittäviä, että vähän kalliimminkin tuotettu ruoka ei vielä näy. Osin myös kuluttajien taloudellinen tilanne vaikuttaa tähän. Ohjelmalla ja hankkeilla on vaikea vaikuttaa tai nähdä näitä tuloksia.
- Julkinen ruokapalvelu ei ole toteutunut, edelleen hankinnat keskitetään isoille hankintarenkaille ja kilpailutetaan liian isoin kokonaisuuksina, etteivät pienet toimijat voi tarjota. Tahtotila puuttuu.
- Esim. matkailuyrittäjät eivät tunne alueensa lähiruokatuottajia.

Sidosryhmäkyselyssä selvitettiin, mitä mieltä vastaajat ovat erilaisista Lähiruokaohjelman toimintaa koskevista väittämistä. Vastausjakaumat kysymykseen esitetään seuraavassa kuvassa.

Kuva 13. Vastausjakauma kysymykseen, mitä mieltä olet seuraavista Lähiruokaohjelman toimintaa koskevista väittämistä? (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Sidosryhmien suhtautuminen esitettyihin väittämiin on kokonaisuudessaan myönteistä. Lähiruokaohjelman toiminta on ollut esitetyistä väittämistä parasta oikeasuuntaisuudessa ja taustatuen tarjoamisessa. Lähiruokaohjelmassa tehdyt toimenpiteet ovat sidosryhmien näkökulmasta oikeasuuntaisia ohjelman tavoitteiden kanssa ja ohjelma on tarjonnut taustatukea alueilla tehdyille lähiruokateeman edistämistoimenpiteille. Lähiruokaohjelmalla on ollut myös suuri merkitys lähiruokateeman kehittämisessä, kumppanuuteen kannustamisessa ja ohjelmaa on toteutettu asiantuntevasti. Ohjelman toiminta on ollut sidosryhmien näkökulmasta heikompa suurten yritysten huomioimisessa.

Sanallisissa tarkennuksissa tuotiin esille, että suurista yrityksistä (ml. keskusliikkeet) vain harvat ovat lähteneet mukaan, eikä kyse ole ollut niinkään siitä, etteikö ohjelma olisi asiaa huomioinut. Lähiruokaohjelman innovatiivisuus on nähty pääsääntöisesti myönteisesti, mutta melko iso osa vastaajista ei yhdy tähän näkemykseen. Innovatiivisuudesta on todettu, että se ei ole korostunut toiminnassa, vaan toiminnassa on keskitytty enemmänkin perustoimintoihin.

Arvioinnissa tarkasteltiin myös Lähiruokaohjelman merkitystä eri toimijoille heidän tekemässään lähiruoan edistämisen ja yhteistyössä. Seuraavassa on käsitelty näitä teemoja tarkemmin. Kyselyssä sidosryhmiltä kysyttiin sitä, **onko Lähiruokaohjelma tarjonnut taustatukea lähiruoan edistämistoimenpiteille** (ks. seuraava kuva). Kokonaiskuva esitetystä kysymyksestä on positiivinen. Noin joka neljäs vastaaja on saanut ohjelmasta usein taustatukea. Vastaavasti noin joka kymmenes vastaaja ei ole saanut taustatukea ohjelmasta. Suurin osa vastaajista jää näiden näkökulmien välimaastoon, sillä reilu kolmannes on saanut ohjelmasta tukea jonkin verran ja vajaa kolmannes satunnaisesti.

Kuva 14. Vastausjakauma kysymykseen, onko Lähiruokaohjelma tarjonnut taustatukea organisaatiossasi tehdyille lähiruoan edistämistoimenpiteille? (Sidosryhmäkysely, n=45.)

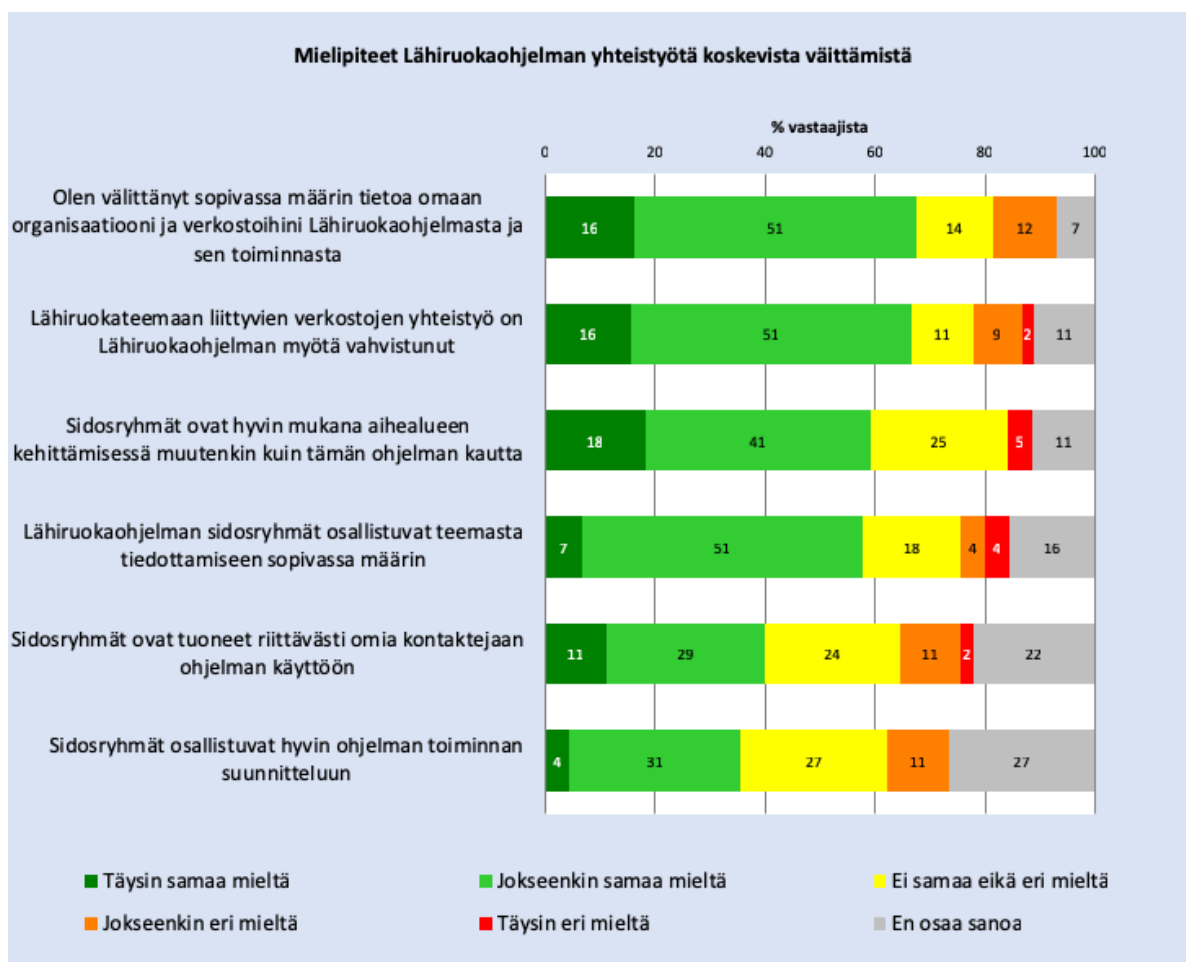
Arvioinnissa toteutetussa kyselyssä ja haastatteluissa käsiteltiin sitä, **miten Lähiruokaohjelma on tukenut toimijoiden oman organisaation lähiruokaan liittyviä kehittämistoimenpiteitä ja miten ohjelmasta saatu taustatuki on näkynyt käytännössä**. Vastauksista kuvastuu selvästi se, että toimijat ovat saaneet ohjelmasta paljon tukea moniin erilaisiin asioihin. Vastaajat ovat tuoneet esille useasti ohjelman yhteyden hanketoimintaan, jolloin mm. ohjelman on nähty antavan hyvän selkänöjan hanketoiminnalle ja toisaalta suunta- viivoja hankkeiden valinnan pohjaksi (hankkeet rahoitettu Manner-Suomen maaseutuohjelmasta). Yhteistyössä Lähiruokaohjelman kanssa on järjestetty tilaisuuksia ja saatu niihin asiantuntija-apua, nostettu yhdessä esille lähiruoka-asiaa, saatu tietoa ja apua tiedottamisessa (mm. aineistoja käytettävissä), saatu tukea asioiden eteenpäin viemiseksi, lisätty uskottavuutta, kuntia saatu kiinnostumaan asiasta jne. Lähiruokaohjelma on tukenut siten erityisesti kehittäjien toimintaa, jolloin on saatu selkänöjaa omalle toiminnalle. Lisäksi ohjelma on ollut tärkeä rooli alueellisen ja valtakunnallisen kehittämistoiminnan yhteensovittamisessa ja se ilmentää tahtotilaa. Osa toimijoista on saanut myös ohjelman avulla tukea ideoiden kehittämiseen ja lisäpontta omaan työskentelyyn. Ohjelman mainittiin myös olevan tärkeä ruokamatkailun kehittämisessä. Seuraavassa on muutama näitä näkökulmia hyvin kuvaava vastaus:

- Hanke on saanut tukea Manner-Suomen maaseutuohjelmasta. Yleisesti ottaen Lähiruokaohjelmasta on ollut paljonkin hyötyä, sillä siihen on hyvä nojata. Lisäksi pitää huomioida koko sektorin yhteistyö eikä ainoastaan katsoa sitä, mitä MMM on tehnyt vaan mitä kaikkea tehdään yhteistyössä Ruoka-Suomi -teemaryhmän kautta.

- Ohjelma tukenut päätöksenteossa ja toimenpiteiden valinnassa. Lähiruokakoordinaattoria on hyödynnetty asiantuntijana hankkeiden valinnassa.
- Kyllähän se on tukea antanut ja tietoa niistä linjoista, mitä halutaan tehdä. Lähiruoka on kaikkien huulilla, joten siinä mielessä ohjelmassakin ja valtakunnan tasolla on positiivista työtä tehty.
- Lisää uskottavuutta ja korostaa kehitystoimien tärkeyttä.
- Viestintää, aineistoja, tilaisuuksia ja poliittista tukea.
- Siinä ilmenee MMM:n tahtotila aluehallinnon toteuttamiseksi lähiruoan edistämässä.

Sidosryhmäkyselyn avulla selvitettiin myös vastaajien suhtautumista erilaisiin Lähiruokaohjelman yhteistyötä koskeviin väittämiin (seuraava kuva). Kokonaiskuvaltaan ohjelman toteutuksen kannalta olennaiset yhteistyökysymykset näyttävät olevan vähintäänkin kohtalaisen hyvällä mallilla. Vain kahden väittämän kohdalla myönteisesti asiaan suhtautuvien joukko jää alle puoleen. Sen perusteella sidosryhmiltä itseltään voisi odottaa terhoitumista niin omien kontaktiensa tuomisessa ohjelman käyttöön kuin osallistumisessaan ohjelman toiminnan suunnitteluun. Sidosryhmien yleinen osallistuminen lähiruokasektorin kehittämiseen sekä teemasta tiedottamiseen sitä vastoin näyttävät olevan kohtuullisen hyvällä tasolla, vaikka jokunen vastakkainen mielipidekin asiasta on esitetty. Kaiken kaikkiaan Lähiruokaohjelma on edistänyt, lisännyt ja tiivistänyt lähiruokasektorilla tehtävää yhteistyötä ja koonnut tahoja yhteen.

Kuva 15. Vastausjakauma yhteistyöhön liittyvistä väittämistä (Sidosryhmäkysely, n=45.)

Muutamit vastaajat tarkensivat sanallisesti edellisessä kohdassa esittämänsä arviota Lähiruokaohjelmassa tehdystä yhteistyöstä. Näissä tarkennuksissa nousi esille pari huomionarvoista seikkaa. Eräässä kommentissa kiinnitettiin huomiota lähiruoan parissa

toimiviin sidosryhmiin ja arveltiin, että lähiruoka-asian edistämisessä ehkä näkyy joidenkin sidosryhmien omien intressien ajaminen. Toisessa kommentissa painotettiin kotitalousopettajien keskeistä roolia ja mahdollisuutta nuorten kautta valistaa kotitalouksia ja esitettiin, että yhteistyö kotitalousopettajien kanssa olisi voinut olla monipuolisempaa.

Väliarvioinnin esitysten huomioiminen

Haastatteluissa käsiteltiin myös sitä, miten ohjelman väliarvioinnissa olleita esityksiä on huomioitu sidosryhmien mielestä ohjelman toteutuksessa. Väliarvioinnin esityksiä oli tarkastelussa yhteensä viisi. Ensimmäisenä keskusteluissa oli ”alkutuotannon kannattavuuden parantaminen ja suoramyyntin mahdollisuuksien kehittäminen”. Alkutuotannon kannattavuuden parantaminen nähtiin haasteelliseksi, eikä siinä ole edetty haastateltavien näkökulmasta. Tässä yhteydessä todettiin, että Lähiruokaohjelman mahdollisuudet vaikuttaa alkutuotantoasioihin ovat hyvin vähäiset. Suoramyyntin mahdollisuuksien kehittäminen oli puolestaan asia, johon ohjelmalla on pystytty omalta osaltaan pureutumaan. Haastatteluissa nostettiin esille eteenpäin menoina mm. suoramyyntin ohjeistus (tehty mm. oppaita), Reko-toiminta ja lainsäädännön kansantajuistaminen ja tulkitseminen. Nämä näkyvät mm. siinä, että suoramyyntiä tiloilta ja pienteurastamojen rakennusvaatimuksia on helpotettu, joustot ovat lisääntyneet, uusia toimijoita on innostettu kokeilemaan ja vaihtoehtoisia tapoja myydä on löytynyt. Tarkasteltaessa toista väliarvioinnin esitystä ”suuremmat joustot elintarvikelainsäädäntöön” huomataan, että samoja asioita tulee tässä kohtaa esille. Normien purkua on haastateltavien mielestä saatu tehtyä ja elintarvikelainsäädännössä on menty eteenpäin. Normien purun lisäksi säädöksiä on kirjoitettu auki, jotta toimijoiden on helpompi niitä ymmärtää. Joustoja on sanottu syntyneen myös siitä, että lainsäädäntöä ei ole enää ylitulkittu. Yrityksille on kerrottu elintarvikelainsäädännön joustoista ja siten on menty eteenpäin konkreettisesti myös yritystasolla. Säädösten purku on myös tarkoittanut sitä, että toimijoiden vastuun ja tietämyksen merkitys on kasvanut. Tähän väliarvioinnin esitykseen liittyy läheisesti myös ”tiedottamisen lisääminen elintarvikelainsäädännön sisällöstä”. Tämän osalta on menty myös eteenpäin haastateltujen mielestä, mikä tuli jo edellä osittain ilmi. Lisäksi haastatellut olivat sitä mieltä, että moni taho on jakanut tietoa säädösten päivityksistä ja sanoma on mennyt suhteellisen hyvin perille myös kuntiin. Jossain määrin haasteelliseksi nähtiin se, että miten saadaan tätä tietoa pk-yrityksille, jotka eivät pysty osallistumaan koulutuksiin.

Neljäntenä väliarvioinnin esityksenä käsiteltiin ”koulutuksen tehostamista”. Haastatellut näkivät, että koulutusta on ollut ihan mukavasti ja esille nostettiin mm. Eviran toteuttama koulutushanke ja Turun yliopiston toteuttama lähiruoan koordinaatiohanke. Koulutusta kuitenkin pitäisi olla haastateltujen mielestä vielä enemmän, mm. hankintaosaamiseen ja tuottajien markkinointiosaamiseen liittyen. Koulutuksen käytännöllisyyteen toivottiin huomiota, mm. hankintaosaamista pitäisi opettaa käytännössä, jolloin käsiteltäisiin tuottajien kanssa esimerkiksi sitä, minkälainen tarjous voittaa milläkin kriteereillä jne. Viides väliarvioinnin esitys ”tietoa ja opastusta kuntapäätäjille ja elintarvikehankinnoista vastaaville” on kyllä edennyt haastateltujen mielestä, muttei riittävästi. Hankkeita on kohdistunut tähän haasteeseen, tieto on lisääntynyt ja painetta on lisätty, mutta sitä pohditettiin, että onko se käytännössä kuitenkaan vielä muuttanut asioita. Tähän kohtaa toivottiin mm. jonkinlaista porkkanaa, jotta asia etenisi paremmin.

4 LÄHIRUOKAOHJELMA KEHITTÄMISVÄLINEENÄ

Lähiiruokasektorin kehittämiskohteita, Lähiiruokaohjelman merkitystä ja päivitystarpeita, tulevaisuuden kehittämistarpeita sekä lähiiruuan käsitteen päivittämistarvetta on tässä luvussa käsitelty arvioinnissa tehdyn oman tiedonhankinnan pohjalta eli perustuen kyseeseen, haastatteluihin ja työpajoihin.

4.1 Lähiiruokasektorin kehittämiskohteet

Lähiiruokasektori kattaa alkutuotannon, jalostuksen, jakelun, myynnin ja markkinoinnin, kulutuksen, viestinnän sekä tutkimuksen ja kehityksen. Arvioinnin osana tehdyssä kyselyssä tunnistettiin tärkeäksi kehittämisen kohteeksi erilaiset alkutuotannon kannattavuuteen liittyvät kysymykset. Muun muassa alkutuottajien roolin vahvistaminen osana lähiiruuan jalostusta koettiin pullonkaulaksi, johon tulisi panostaa.

Jalostustoiminnan ja raaka-aineiden alueellinen vaihtelu vaikeuttaa lähiiruuan jalostusasteen nostamista. Lähiiruokatoimijat ja volyymit ovat pieniä ja toimittajat sijaitsevat hajallaan toisistaan ja jalostuslaitoksista. Arvioinnin työpajoissa puhuttiin jopa jalostusportaan puuttumisesta. Raaka-aineen ja jalosteiden kysyntää ja tarjontaa on, mutta ne eivät kohdata. Yksi kehittämisen osa-alue on jalostusasteen nostamiseen tarvittavan osaamisen kehittäminen. Jalostuksen edistämiseksi tulee huomioida erityisesti pienet jalostustoimijat ja lähiiruuan jakelukanavien heterogeenisuus ja monipuolisuus. Erilaisilla jakelukanavilla on erilaisia ansaintalogiikkoja ja ne aiheuttavat erilaisia työmääriä tuottajille.

Vastaajat korostivat yrityksiin kohdistuvien toimenpiteiden tärkeyttä: yrittäjyyden edellytyksiä on parannettava ja yritykset on otettava mukaan tiiviimmin vuoropuheluun ja ohjelman toimeenpanoon. Yritysten edellytysten parantamiseen liittyviä tavoitteiden tiivistämiselle ja vähentämiselle nähtiin olevan tarvetta. Yritykset kaipaavat sektorin kehittämiseltä konkreettisia tuloksia ja toimenpiteitä sekä isoille että pienille yrityksille. Työpajoissa tunnistettiin, että yrittäjien liiketoimintaosaaminen (mm. myynti ja markkinointi) on heikkoa. Isojen yritysten kohdalla korostuu toiminnan skaalaaminen kotimaassa ja vientiyrityksiksi, kun taas pienten yritysten kohdalla korostuu jakeluketjun toimivuuden parantaminen ja mm. raaka-aineen saatavuuden varmistamisen toimet. Myös yritysverkostojen vähäisyys vähentää innovatiivisten liikeideoiden syntyä.

Julkiset hankinnat ja erityisesti hankintaosaamisen puute on yksi lähiiruokasektorin kehittämisen pullonkauloista. Arvioinnin työpajassa tunnistettiin, ettei tuottajilla ole tietoa tulevasta julkisista hankinnoista, sillä tarjouskanavat tai -palvelut eivät ole heille tuttuja. Hankintojen keskittäminen suosii suuria toimijoita ja pitkiä sopimuksia, eli hankintoja, joihin yksittäisen tuottajan on vaikea tarjota. Julkisissa hankinnoissa painottuva hintakriteeri ja ruokapalveluiden käsitykset lähiiruuan hankinnan kalleudesta ja työläydestä vähentävät kiinnostusta lähiiruokaan.

Lainsäädännön uudistukset ja sääntelyn purku on keskeinen keino lähiiruokasektorin pullonkaulojen poistamisessa. Sääntelyä tulisi purkaa esimerkiksi pienimuotoisen elintarvikejalostamisen ja julkisten hankintojen helpottamiseksi. Kyselyn vastauksissa ehdotettiin joustamista opetuskeittöiden kohdalla, jotta niiden olisi mahdollista hankkia lähiiruokaa hankintasopimusten ulkopuolelta.

4.2 Lähiruokaohjelman merkitys

Lähiruokaohjelma toimii alueilla kehittämistä ohjaavana dokumenttina. Lähiruokaohjelma voi jatkossakin tukea alueiden omista tarpeista nousevien teemojen kehittämistä ja edistää kaikkia alueita ja lähiruokatoimijoita palvelevaa sääntelyn uudistustyötä ja yhteistyömallien kehittämistä. Ohjelman toivottiin konkretisoivan nykyisiä tavoitteita ja toimenpiteitä ja rakentavan yhä vahvempaa yhteistyötä alueellisen tason kanssa. Ohjelman valtakunnallisen koordinoinnin ja aktiivisen yhteydenoton alueille toivottiin jatkuvan tulevaisuudessa. Kaiken kaikkiaan lähiruokaverkostojen ylläpito, tiedotus ja vaikuttaminen päättäjiin nähtiin keskeisenä sektorin kehittämisen onnistumisen edellytyksenä. Kokonaisuuksien kehittäminen erillisten toimenpiteiden sijaan sai kiitosta: ajankohtaan sopivien asioiden edistäminen ja niiden ympärille kerättävät yhteistyötahojen rykelmät sopivat Lähiruokaohjelman toimeenpanon malliksi.

Kyselyssä arvioitiin lähiruoka-alan edistämisen parhaita toimenpiteitä nykyisessä Lähiruokaohjelmassa. Eniten mainintoja sai onnistunut tiedottaminen aiheesta ja yhteistyön muodot, jonka mainitsi lähes puolet kyselyyn vastanneista. Aitojamakuja-sivusto ja sen sisällöt, esimerkiksi yrityslistaukset koettiin toimivana kanavana levittää tietoa. Sekä koordinaatiohankkeet että alueilla toteutetut hankkeet nähtiin tehokkaina keinoina tuoda esiin lähiruuan kehittämistoimia ja innovaatioita. Noin neljäsosa kyselyyn vastanneista toi esiin tärkeimpinä toimenpiteinä suoraan yrityksiä kehittävät toimenpiteet. Mainitut onnistumiset, Aitojamakuja-koontisivusto, hankkeet ja yritystoimenpiteet ovat sellaisia toimia, joita kannattaa vahvistaa tulevaisuudessa.

Lähiruokaohjelmalla on merkitystä maakunnissa ja paikallisella tasolla tapahtuvassa yhteistyössä. Alueilta nousee toimivia ratkaisumalleja ja yrityskehittämisen muotoja. Kyselyn vastauksissa korostettiin, että tulevaisuudessa olisi hyvä tuoda esiin ja korostaa lähiruuan aluetaloudellisia vaikutuksia. Aluetaloudelliset vaikutukset kumpuavat yritystoiminnasta työllisyyteen ja alueelliseen elinvoimaan.

4.3 Ohjelman päivitystarpeet

Lähiruokaohjelman tavoitteet nähtiin edelleen ajankohtaisina, mutta toimenpiteisiin toivottiin syventymistä ja päivittämistä. Ohjelman kirjoituksen jälkeen on mm. luotu REKO-ringit ja ruvettu hyödyntämään sosiaalista mediaa lähiruuan myynnissä ja markkinoinnissa. Nämä tulisi lisätä kirjauksena ohjelmaan.

Julkinen sektori tulisi ottaa mukaan lähiruokatalkoiisiin ja kehittää sen hankintaosaamista ja yhteistyötä lähiruuan tuottajien kanssa. Erityisesti hankintaosaamisen toimet vaativat lisää konkreettisuutta. Hankintaosaamisen edistämisestä on hyviä hankkeita ja -oppaita. Osaamista voidaan kehittää myös lisäämällä hankintaneuvojien määrää sekä käytännön hankintakoulutusta. Julkisten hankintojen kiinnostusta lähiruokaa kohtaan voisi kehittää myös luomalla kunnille ja kaupungeille kannustimia käyttää paikallisia tuotteita ja raaka-aineita. Haastateltavien näkökulmasta keskeistä olisi vahvistaa paikallisten päättäjien suuntaan vaikuttamista.

Ohjelman toimenpiteitä tulisi kohdentaa paremmin ja tukea erityisesti innovatiivisten ideoiden syntyä. Innovatiiviset lähiruokaketjut tulisi huomioida nykyistä paremmin. Ohjelmalla voidaan tukea liiketoimintamallien tai toimintamallien kehittämistä, kokeilua ja edistämistä. Ohjelman toimenpiteet on tärkeää linkittää alueellisella ja paikallisella tasolla

tehtävään työhön, joka edistää lähiruoka-asiaa konkreettisesti ja usein vielä innovatiivisella otteella.

Lähiruoka-alan tilastointi tulee myös mainita ohjelmassa. Tilastopohjaa (mm. yritysten toimialat, tuotantosuunnat, kannattavuus, kasvuvauhti) tarvitaan erityisesti tutkimuksen tarpeisiin. Ohjelmalla tulisi olla vahvempi oma resursointi, jolla voitaisiin edistää eteen nousevia asioita ja vastata paremmin lähiruoka-alan asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin.

Lähiruokasektorin kehittämiseen on otettu laajasti mukaan koko ketjun toimijat. Haastatellut asiantuntijat näkivät, että ruokakasvatuksen kannalta keskeiset toimijat, eli oppilaitokset voisi ottaa vielä vahvemmin mukaan. Lisäksi vahvistuneet trendit, kuten digitalisaatio, luovat uutta painetta ottaa kehittämiseen mukaan myös kuluttajat. Haastatellut asiantuntijat näkivät, että kuluttajien suuntaan tehtävää tiedottamista on tehty jo riittävästi, eli tulevia panostuksia kannattaisi suunnata muualle kuin kuluttajien suuntaan. Toisaalta muutama vastaaja mainitsi, että lähiruuan arvostuksen ja tunnettuuden lisääminen vaativat vielä tekemistä.

Työpajoissa peräänkuulutettiin viestintää onnistuneesta lähiruuan edistämisestä. Esim. onnistuneista lähiruokahankinnoista tulisi viestiä ja niitä olisi hyvä kerätä esimerkeiksi. Lapissa on asetettu maakunnallinen lähiruokataavoite ja rohkaistu pieniä tuottajia infotilaisuuksissa. Tulevaisuudessa kannattaa nostaa valtakunnallisesti merkittäviä ja innostavia lähiruokacasetapauksia alueilta. Teemoina voivat olla esim. yritykset, tuotteistus ja yhteistyö.

Taulukko 8. Ohjelmassa säilytettävät ja lisättävät toimet.

SÄILYTETTÄVÄT TOIMET	VAHVISTETTAVAT/LISÄTTÄVÄT TOIMET
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinaatiohankkeet ja alueilla toteutetut hankkeet, aluelähtöisyys • Teemoissa ja tiimeissä kehittäminen • Aitojamakuja-sivusto, mm. yrityslistaukset • Hyvien esimerkkien nostaminen esille valtakunnallisesti ja yrityksille • Yrityksiä suoraan kehittävät toimenpiteet 	<ul style="list-style-type: none"> • Julkinen sektori vahvemmin mukaan, hankintaosaamisen kehittäminen, julkisten pienhankintojen huomioiminen • Logistiset ratkaisut • Digitalisaatio • Innovatiivisten avustusten tukeminen ohjelmalla • Jalostusasteen nostoa edistävän osaamisen kehittäminen • Lähiruuan brändääminen • Ruokaringit ja suoramyynä • Yrittäjät ja oppilaitokset vahvemmin mukaan ohjelman toimeenpanoon • Ympäristönäkökulman korostaminen • Lähiruoka-alan tilastoinnin kehittäminen

4.4 Lähiruoka-alan ohjelmallinen kehittäminen tulevaisuudessa

Tulevalla kaudella Lähiruokaohjelmassa tulee huomioida, kuinka maakuntauudistus muuttaa kuntien ja maakuntien hankintoja. Arvioinnin työpajoissa keskusteltiin maakuntauudistuksen vaikutuksista hankintayksiköiden kokoon, hankintastrategioihin, tuottajien rooliin, uusiin toimintatapoihin sekä jakelukanaviin. Tulevaisuudessa lähiruokasektorin kehittämiseen pitäisi ottaa julkinen sektori tehokkaammin ja konkreettisemmin mukaan, esimerkiksi lisäämällä lähiruuan käyttöä julkisissa hankinnoissa lainsäädännön mahdollistamissa rajoissa ja kirjaamalla lähiruoka kuntastrategioihin. Tuottajien yhteistyötä voi parantaa esimerkiksi järjestämällä hankintakoulutuksia. Lisäksi ohjelmaan olisi hyvä saada nykyistä vahvempi maininta kuntien ruokapalvelustrategioista, joilla lisätään ruokahankintojen läpinäkyvyyttä ja pitkäkestoisuutta sekä ennakkoinnin mahdollisuutta.

Tulevaisuudessa on tärkeää korostaa lähiruuan aluetaloudellisia vaikutuksia. Lähiruuan edistämisen kannalta kuntien tulisi nähdä julkiset hankinnat osana elinkeinostrategiaa. Myös yhteistyö oppilaitosten ja lähituottajien kanssa on tärkeää muun muassa ruokakasvatuksen ja sitä kautta ruuan arvostuksen lisäämisen näkökulmasta.

Ohjelmassa olisi hyvä käsitellä kestävään kehitykseen, ympäristöön, kiertotalouteen sekä matkailuun liittyviä teemoja. Vastuullisen ja kestäväan kulutuksen tulisi olla ohjenuora kunnille. Lähiruuan yhteyttä satokausiajatteluun kannattaa korostaa. Lähiruoka-ajatus voidaan ottaa osaksi ruokakasvatusta tuomalla lähiruoka osaksi perusasteen opetusta, nostamalla lapset ja nuoret vahvemmin ohjelman kohde- ja toimijaryhmäksi, tuomalla mukaan nuoria kiinnostavia tuotteita sekä vahvistamalla lähiruokasektorin digitalisointia, erityisesti kuluttajan ja asiakastiedon näkökulmasta. Kuluttajille tuotteiden jäljitettävyyden selvittäminen on tärkeää.

Tulevaisuudessa hallinnon tulisi kirjata lähiruoka ja siihen liittyvät kestäväan kehityksen ulottuvuudet strategiaan ohjelmiin ja kohdentaa niille rahoitusta. Julkisella sektorilla lähiruuan nousun edellytyksenä on, että lähiruuan käyttö otetaan osaksi valtioneuvoston sisäistä toimintaa ja että muutkin kuin maa- ja metsätalousministeriö ovat mukana kehittämässä lähiruuan toimenpiteitä.

Hallinnon tulisi jatkaa kannustusta, koordinaatiota ja ohjausta. Hallinnon tehtävänä on varmistaa kehittämistoiminnan jatkuvuus, mm. laatimalla lähiruoka-alaa koskevia skenaarioita ja kehittämällä relevantteja toimenpiteitä. Hallinnon toivottiin kehittävän lähiruokasektoria ennakkoluulottomasti ja innovatiivisesti. Osa hankerahoituksesta voitaisiin suunnata muille kuin perinteisille toimijoille ja pidemmille kuin 1-2 vuoden hankkeille. Ylipäätään ruoka-alan toimijoiden verkostoa tulisi vahvistaa ja siirtää painopistettä ministeriöstä verkostolle. Osa haastateltavista suhtautui myönteisesti hallinnon tekemän lähiruokaviestinnän lisäämiseen tulevaisuudessa, osa taas piti parempana, että hallinnon ulkopuoliset toimijat vastaavat viestinnästä.

Ohjelmarahoituksen ja kansallisen rahoituksen koordinaatiota tulee tehostaa tulevalla kaudella, jotta rahoitus ja resurssit kohdentuvat oikein eikä tehdä päällekkäistä työtä. Lähiruokasektorin kehittämiseen tulisi suunnata korvamerkittyä rahoitusta. Lisäksi haastatteluissa nousi esiin näkökulma, jonka mukaan olemassa olevaa rahoitusta, esimerkiksi maaseutuohjelman yritystukia, voisi myöntää Lähiruokaohjelman teemoja tukien. Erityisesti yritysryhmähankkeiden edistämiseen tulisi panostaa, sillä niitä on toteutettu vähän kuluvalle ohjelmakaudella. Tällä olisi myönteinen vaikutus paikallisten yrittäjäverkostojen vahvistumiseen.

4.5 Lähiruuan käsitteen päivitys

Lähiruokaohjelmassa lähiruulla tarkoitetaan erityisesti paikallisruokaa, joka edistää oman alueen paikallistaloutta, työllisyyttä ja ruokakulttuuria, joka on tuotettu ja jalostettu oman alueen raaka-aineista ja joka markkinoidaan ja kulutetaan omalla alueella. Omalla alueella tarkoitetaan maakuntaa tai sitä vastaavaa tai pienempää aluetta. Tämän arvioinnin yhtenä tehtävänä on arvioida, onko lähiruoka-käsitettä tarvetta tarkentaa.

Haastatelluista suurimman osan mielestä lähiruoka-käsitettä ei ole tarvetta tarkentaa. Osa mainitsi erikseen, ettei käsitettä *saa* tarkentaa esimerkiksi lisäämällä siihen kilometrirajoja. Lähiruokaa pidetään häilyvänä konseptina: jokaisella on oma tulkintansa siitä, miten kokee lähiruuan. Yhdelle se voi olla oman kylän tai maakunnan tuote, toiselle kotimainen tuote. Kyselyn vastauksissa oli myös epäilystä, että kuluttajat käsittävät lähiruuan läheltä ostetuksi, ei lähellä tuotetuksi. Tällöin käsitteeseen yhdistyy lyhyet jakeluketjut ja mahdollisimman vähäiset välikädet.

Haastatellut pitivät tärkeänä, ettei asiaa rajata hallinnollisten rajojen mukaan, vaan kyseessä on ”maakunta tai sitä vastaava tai pienempi alue”. Työpajoissa korostettiin lähiruusta puhumista koko maakunnan tasolla ja kuntien välisen yhteistyön tarvetta. Osa mainitsi, että lähiruokaa voi olla myös koko Suomen laajuudelta. Tästä esimerkkinä mainittiin poronliha, joka voi olla lähiruokaa koko Suomessa. Harvaan asutulla maaseudulla lähiruokaa olisi tarve markkinoida ja kuluttaa omaa maakuntaa laajemmalla alueella. Toisaalta maakuntarajojen yli menevä määritelmä voi olla ristiriidassa maakunnittain myönnettävän rahoituksen kanssa. Alueellisen rajauksen lisäksi asiantuntijat nostivat esiin lähiruokayritysten vientitoiminnan. Muutama asiantuntija piti tärkeänä, että määritelmä olisi myös vientiin sopiva.

Työpajoissa keskusteltiin lähiruusta siitä näkökulmasta, että käsitettä voisi olla hyvä viedä kohti reilun kaupan tuotteen käsitettä. Tällöin lähiruoka ymmärrettäisiin esimerkiksi suomalaiseksi reiluksi kaupaksi. Tämä näkökulma on hyvinkin ymmärrettävissä, kun ajatellaan nyt saatuja viestejä siitä, etteivät kuluttajat tunnista hyvin lähiruokatuotteita kaupassa. Lähiruoka-käsitteen vaihtelevuus ei ainakaan auta tässä asiassa, vaan sen sijaan brändääminen olisi tärkeää.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Lähirookaohjelman toteutus, tulokset ja vaikutukset

Lähirookaohjelmalla on ollut selvästi merkitystä lähiruokateeman kehittämisessä ja kumppanuuteen kannustamisessa. Ohjelmaa on myös toteutettu asiantuntevasti. Lähirookaohjelma on onnistunut hyvin etenkin ulkoisessa viestinnässä.

Ohjelmalla on ollut merkitystä yhteistyön edistämisenä. Lähirookaohjelma on edistänyt, lisännyt ja tiivistänyt lähiruokasektorilla tehtävää yhteistyötä ja koonnut tahoja yhteen.

Lähirookaohjelmassa tehdyt toimenpiteet ovat olleet oikeansuuntaisia ohjelman tavoitteiden kanssa ja ohjelma on tarjonnut taustatukea alueilla tehdyille lähiruokateeman edistämistoimenpiteille. Toimijat ovat saaneet ohjelmasta tukea moniin erilaisiin asioihin, mikä näkyy erityisesti hanketoiminnassa. Lähirookaohjelma on ollut myös aktiivisesti esillä mm. mukana järjestämässä tilaisuuksia, tukenut asioiden eteenpäin viemisessä, tarjonnut tietoa ja aineistoja tiedottamisen tueksi, lisännyt uskottavuutta jne. Ohjelma tukee siten erityisesti kehittäjien toimintaa ja sillä on tärkeä rooli valtakunnallisen ja alueellisen kehittämistoiminnan yhteensovittamisessa.

Lähirookaohjelman tavoite parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia on onnistunut ohjelman tavoitteista heikoiten. Alkutuotannon haasteet ovat ylipäänsä niin suuria, että alan mahdollisuuksien parantaminen Lähirookaohjelman puitteissa on varsin rajallista. Arviointihavaintojen perusteella on nähtävissä, että Lähirookaohjelmalla on ollut vaikeampaa vaikuttaa tuottajien ja myös jalostajien toimintaan.

Ohjelman tavoitteen *Monipuolistaa lähiruuan tuotantoa ja lisätä sitä kysyntää vastaavaksi sekä nostaa lähiruuan jalostusastetta* vuotta 2020 koskevista tavoitetiloista suurin osa on saavutettavissa. Arvioinnin tiedonhankinnan perusteella lähiruokatuotteiden jalostusasteen nostamiseksi pitää kuitenkin tehdä töitä kovasti edelleen. Vielä on myös paikoitellen lähiruokatuotteiden saatavuusongelmia ja puutteita logistisissa ratkaisuissa.

Parantaa pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksia lainsäädännön ja neuvonnan keinoin -tavoitteen vuotta 2020 koskevien tavoitetilojen osalta nykyistä lainsäädäntöä on selkeytetty, mutta epävarmuutta aiheuttaa tuleva elintarvikelaki ja sen myötä tulevat uudet selkeytystarpeet. Lisäksi yrittäjien investointeja jatkojalostuskapasiteettiin pitää toteutua enemmän, mikä on yhteydessä edellä todettuun jalostusasteen lisäämiseen.

Kasvattaa lähiruuan osuutta julkisista hankinnoista parantamalla hankintaosaamista ja laadullisia kriteereitä -tavoitteen vuotta 2020 koskevista tavoitetiloista lähiruuan saamisessa kaikkien Suomen kuntien ruokapalveluiden käyttöön on varmasti vielä tekemistä. Kilpailutamiseen liittyen lähiruuan huomioivat kriteerit ovat sen sijaan jo käytössä.

Parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia -tavoitteen vuotta 2020 koskevat tavoitetilat ovat saavutettavissa. Vaikka nämä tavoitetilat eivät ole kaikkein merkittävimpiä koko

Miten ohjelman tavoitteet on tähän mennessä saavutettu?

Miten ohjelman toimenpiteet ovat toteutuneet?

Miten ohjelman vuotta 2020 koskevat tavoitetilat ovat saavutettavissa?

Miten ohjelman väliarvioinnissa olleita esityksiä on huomioitu ohjelman toteutuksessa?

Ohjelman vaikutukset yleisesti lähiruokasektorille?

alkutuotantoa koskevien haasteiden ratkaisemisessa, lisäävät ne omalta osaltaan suomalaisten ruuantuottajien tulevaisuudenuskoa.

Tiivistää lähiruokasektorilla toimivien yhteistyötä -tavoitteen tavoitetilat v. 2020 ovat hyvin saavutettavissa, sillä jo nykytilanteen voi arvioida olevan tavoitetilan mukainen. Samankaltainen tilanne on tavoitetta Lisätä ruuan ja ruokaketjun toimijoiden arvostusta koskevien tavoitetilojen osalta; myös siinä nykytilanne näyttää olevan tavoitetilan mukainen.

Lähirookaohjelman väliarvioinnissa v. 2015 esitettiin, että alkutuotannon kannattavuuden parantamiseen ja suoramyynnin mahdollisuuksien kehittämiseen tulisi kiinnittää aiempaa suurempaa huomiota. Kuten todettua, alkutuotannon kannattavuuden parantaminen on ison luokan kysymys, eikä siihen Lähirookaohjelman puitteissa liiemmin pystytä vaikuttamaan. Suoramyynnin mahdollisuuksien kehittämisen kautta asioita on kuitenkin viety eteenpäin. On laadittu ohjeita suoramyyntiä varten, kehitetty Reko-toimintaa, kansantajuistettu ja tulkittu lainsäädäntöä. Väliarvioinnissa esitettiin myös, että tulisi saada suuremmat joustot elintarvikelainsäädäntöön. Myös siltä osin edistystä on tapahtunut; normeja on purettu, säädöksiä avattu ymmärrettävämmiksi ja lainsäädännön tulkinnoissa on vältetty ylitulkintoja.

Tiedottamista elintarvikelainsäädännön sisällöstä on väliarvioinnin esityksen mukaisesti lisätty ja siinä työssä toimiva asiantuntijaverkosto on ollut tärkeässä roolissa. Väliarvioinnissa esitettyä koulutuksen tehostamista on tämän arvioinnin tiedonhankinnan perusteella myös tehty erityisesti asian parissa työskennelleiden hankkeiden avulla. Koulutus- tarpeita on kuitenkin edelleen mm. hankintaosaamiseen ja tuottajien markkinointiosaamiseen liittyen. Väliarvioinnin esitys tiedon ja opastuksen lisäämisestä kuntapäätäjille ja elintarvikehankinnoista vastaaville on myös edennyt, mutta senkin suhteen on edelleen tehtävää.

Ohjelman jatkototeutus

Suositus: Ohjelman vuotta 2020 koskevista tavoitetiloista nousevat seuraavat kehittämistarpeet: jalostusasteen nostaminen ml. yrittäjien investoinnit jatkojalostuskapasiteettiin, saatavuusongelmien ratkaiseminen, logististen ratkaisujen löytäminen, lähiruuan saaminen kaikkien Suomen kuntien ruokapalveluiden käyttöön sekä tulevan elintarvikelain myötä tulevat uudet selkeytystarpeet.

Suositus: Lähirookatuottajia on tarpeen kouluttaa ja tukea esimerkiksi levittämällä tietoa eri kanavissa (hankkeet ja hankintaneuvonta), jotta he pystyvät aiempaa paremmin vastaamaan julkisten ruokahankintojen tarjouspyyntöihin. Myös hankintaosaamiseen liittyvää koulutusta ja tiedottamista julkisista hankinnoista vastaaville ja kuntapäätäjille on aiheellista tarjota edelleen.

Suositus: Ruoka-alan toimijoiden verkostoa tulee edelleen vahvistaa; yritykset ja oppilaitokset on saatava vahvemmin mukaan ohjelman toimeenpanoon. Alueilta ja verkostosta on syytä edelleen nostaa ja tuoda esiin toimivia esimerkkejä ja innovatiivisia avauksia, joita voidaan kehittää Lähirookaohjelman puitteissa. Lähirookatuottajille ja -yrittäjille tulee viestiä onnistuneista esimerkeistä esim. tuotteistuksessa, yhteistyössä tai myynnissä.

Ohjelman päivittäminen

Lähiruuan toimintaympäristön merkittävimmät muutokset liittyvät kuluttajakäyttäytymiseen ja jakelukanaviin. Kuluttajat ovat yhä kiinnostuneempia ruuasta ja sen alkuperästä ja REKO-renkaiden sekä vähittäiskaupan suosio lähiruuan ostospaikkana on kasvanut. Suoramyynti on myös tuottajien näkökulmasta tulevaisuuden houkuttelevin jakelukanava.

Lähiruuan tuotannon monipuolistuminen ja sen lisääminen kysyntää vastaavaksi on ollut ja näyttää olevan jatkossakin Lähiruokaohjelman tärkein tavoite. Ohjelmalla on ollut myös tärkeä rooli ruokamatkailun kehittämisessä. Tuotannon monipuolistumisen ja lisäämisen kautta pystytään vaikuttamaan myös siihen, että lähiruokasektorille saataisiin uutta jalostavaa yritystoimintaa. Sen kautta puolestaan pystytään vastaamaan tarpeeseen nostaa lähiruuan jalostusastetta, mikä edelleen nousee yhdeksi sektorin keskeisimmistä kehittämiskohteista.

Vaikka lainsäädännön ja neuvonnan saralla Lähiruokaohjelman tavoitteita on viety tuloksekkaasti eteenpäin, tulossa olevan uuden elintarvikelain vuoksi säädösten avaamista ja tulkintaa on varmasti tehtävä jatkossakin. Myös näistä asioista tiedottamista ja koulutuksia tarvitaan myös tulevaisuudessa.

Lähiruuan kysynnän kasvua ammattikeittiöissä voidaan edistää lisäämällä lähiruuan kulutusta julkisella sektorilla. Lähiruuan tuottajat tuntevat huonosti tarjouskanavia ja taas ruokapalveluiden edustajat kokevat, että lähiruokaa on vaikea tai kallis hankkia. Sen vuoksi julkisista hankinnoista vastaavien tahojen ja lähiruokayrittäjien osaamista hankintoihin liittyen pitää edelleen kasvattaa. Tietoa uuden hankintalain mahdollisuuksien soveltamista (esim. hankintojen jakaminen, markkinavuoropuhelun käyminen) on hyvä lisätä erityisesti kunnissa. Kysymyksessä ovat pitkäkestoiset prosessit, joissa kehitys näkyy hitaasti.

Lähitulevaisuudessa lähiruoka-alaan tulevat vaikuttamaan sote- ja maakuntauudistuksen myötä muuttuvat kuntien ja maakuntien hankintayksiköt. Uudistus on uhka ja mahdollisuus. Se voi kasvattaa hankintayksiköiden kokoa entisestään niin, että pienten lähiruokatoimijoiden on vaikea päästä mukaan hankintoihin. Myös hankintayksiköiden ja tuottajien etäännyminen toisistaan vaikeuttaa lähellä tuotetun ruuan merkityksen ymmärtämistä tai arvostamista. Toisaalta se voi tuoda uusia mahdollisuuksia esimerkiksi tuottajien yhteenliittymille ja hankintojen innovatiiviselle kilpailuttamiselle.

HoReCa-puolella lähiruuan käytön merkittävimpana esteenä on sen korkeampi hinta. Tiukasti kilpaillulla alalla raaka-aineiden hinta on niin merkittävä tekijä isoissa volyy-meissä, että lähiruuan käytön tulee nojata vahvasti yrityksen liikeideaan, jotta siitä syntyi lisäarvoa liiketoiminnalle. HoReCan osalta lähiruuan käytön jarruina ovat hinnan ohella etenkin toimitusvarmuus ja pienten erien toimitusten kannattamattomuus. Tuottajayhteistyön avulla on mahdollista parantaa toimitusvarmuutta ja esimerkiksi nostaa jalostusastetta.

Mitkä ovat ne keskeiset lähiruokasektorin kehittämiskohteet, jotka valtioneuvostotasoisessa lähiruokaohjelmassa jatkossa pitää nostaa esiin?

Mikä nykyisessä ohjelmassa on hyvää ja säilytettävää?

Puuttuuko nykyisestä ohjelmasta sellaisia näkökulmia, tavoitteita ja toimenpiteitä, jotka ohjelman päivityksessä pitää ottaa huomioon?

Mitkä ovat ne keskeiset lähiruokasektorin kehittämiskohteet, joita alueilla pitää jatkossa toteuttaa?

Lähiuokaohjelma toimii alueilla ja kansallisesti lähiuoka-alan kehittämistä ohjaavana dokumenttina. Alueiden tarpeista nousee teemoja, joita voidaan joustavasti kehittää Lähiuokaohjelman puitteissa. Erityisesti Lähiuokaohjelman tiedottaminen ja yhteistyön muodot on koettu toimiviksi. Sekä koordinaatiohankkeet että alueilla toteutetut hankkeet nähtiin tehokkaina keinoina tuoda esiin lähiuokan kehittämistoimia ja innovaatioita. Yhteistyöhön liittyviä kehittämistarpeita olivat mm. tarve saada lisää konkretiaa keskustelujen sijaan, lisätä ja kehittää yritysten välistä ja tuottajien välistä yhteistyötä ja hakea ylipäänsä erilaisia yhteistyömalleja.

Hallituksen Lähiuokaohjelman nähdään olevan tärkeä väline ohjata valtioneuvoston ja kuntien sekä tulevien maakuntien ruokahankintoja kestävämpään suuntaan. Lähiuokaohjelman ympäristönäkökulmaa ja yhteyttä kestäväan kehitykseen kannattaa korostaa tulevalla kaudella enemmän. Lähiuokan käyttö mm. vaikuttaa omalta osaltaan aluetalouteen ja vähentää kuljetuksen tarvetta sekä pienentää sitä kautta ruuan hiilijalanjälkeä.

Lähiuoka-käsitteen päivittämiseen ei ole erityistä tarvetta toimijoiden mielestä. Vaikka käsite on häilyvä, se toimii käytännössä soveltaen keskimäärin hyvin. Osa tulkitsee lähiuokan oman kylän, osa oman maakunnan tuotteeksi. Lähiuoka voi myös olla koko valtakunnan lähiuokaa. Lähiuoka-käsitteen häilyvyys toisaalta heikentää lähiuokatuotteiden tunnettuutta. Selkeällä brändillä helpotettaisiin tätä haastetta. On tärkeää huomata, että lähiuokaa voidaan tuottaa ja jalostaa myös vientituotteiksi, eikä tätä mahdollisuutta tule rajata lähiuokayritysten toiminnan ulkopuolelle.

Lähiuoka-alan tulevaisuuden kehittämistyössä korostuvat maakuntauudistuksen vaikutukset hankintoihin sekä lähiuokan aluetaloudellisten vaikutusten merkitys. Vastuullisen ja kestäväan kuluttamisen lisääntyminen asettaa ohjelmalle tarpeita huomioida yhä enemmän kestäväan kehityksen teemoja. Hallinnon rooli kehittämistoiminnan jatkuvuuden varmistajana tulee vaatimaan yhä enemmän tulevaisuussuuntautunutta kehittämistöettä.

Ohjelman päivittäminen

Suositus: Ohjelman tavoitteet ovat edelleen ajankohtaisia, mutta toimenpiteitä tulisi päivittää ja syventää. Ohjelman toimenpiteiden kautta voisi tukea erityisesti innovatiivisten ideoiden syntyä. Ohjelman tavoitteen *parantaa pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksia lainsäädännön ja neuvonnan keinoin* voisi kirjata tulevaisuussuuntautuneemmin. Lisäksi sen ja tavoitteen *"parantaa alkutuotannon mahdollisuuksia"* yhdistämistä (ja tiivistämistä) tulisi harkita.

Suositus: Lähiuoka-alan kehittämiseen tulisi suunnata korvamerkittyä rahoitusta. Kehittämisrahoitusta voisi suunnata vielä enemmän lähiuokasektorille ja lyhyiden jakeluketjujen kehittämiseen, muun muassa tukemalla tuottajaorganisaatioita.

Suositus: Ohjelmaan tulisi lisätä maininta REKO-ringeistä ja sosiaalisen median hyödyntämisestä lähiuokan myynnissä ja markkinoinnissa.

Suositus: Lähiuokan tilastoinnin parantaminen tulisi kirjata ohjelmaan. Tilastopohjaa tarvitaan erityisesti tutkimuksen tarpeisiin, mutta sillä on käyttöä myös alkutuotannon kannattavuuden ja aluetaloudellisten vaikutusten laskemisessa.

Suositus: Lähiruuan tutkimusta (esimerkiksi myyntikanavista ja tuotetun ruuan myyntimääristä, käytöstä ja tulevaisuuden potentiaalista lähialueella) tulisi lisätä tukemaan Lähiruokaohjelman kehittämistä. Tutkimustuloksia tulisi nostaa esille lähiruuan aluetaloudellisen vaikutuksen ilmentämiseksi.

Yhteistyö

Suositus: Lähiruokatuottajien yhteistyötä tulisi kehittää, jotta lähiruoan tarjonta pystyisi vastaamaan kysyntään. Lähiruokayhteistyötä tarvitaan erityisesti toimitusvarmuuden sekä tarvittavan jalostusasteen ja pakkauskokojen takaamisessa ammattikeittiöille ja HoReCa-sektorille. Lähiruokatuottajien yhteistyön tarve tulee korostumaan myös kannattavan logistiikkaketjun järjestämisessä, jotta on mahdollista vastata ammattikeittiöiden ja HoReCa-sektorin lähiruuan laajamittaisemman käytön edellytyksiin.

Julkiset hankinnat

Suositus: Kuntien tulisi huomioida lähiruoka kirjaamalla se kuntastrategioihin. Myös maakuntien sekä alueellisten julkisten toimijoiden tulisi huomioida lähiruoka ja sen aluetaloudelliset vaikutukset osana strategioitaan.

Suositus: Kuntien hankintaosaamista tulisi kehittää, esimerkiksi lisäämällä hankintaneuvojien määrää ja hyödyntämällä hyviä olemassa olevia hankintahankkeita ja -oppaita. Kuntien hankintavastaavien verkostoitumista ja vertaisoppimista tulisi tukea.

Arviointi | Selvitykset

TK-EVAL

Tiedonhankintapalvelut | Tutkimukset

TK-Eval

www.tk-eval.fi